

EUSKAL ERIKO ETXËN IZENAK

Euskaltzain jaunak:

Lan au egin dedan bitartean oñazea eta miña laguntzat euki ditut: asieran, Karmelo, anai on, irakasle idegabeko, erakusle jakintsua, ilberia zan; bukaeran, Karmentxo, nere alaba laztan, maitalari, pozkoia, zerura igo da. Malkoak eta zotiñak maiz autsi dute orain irakurtzera nijoan itzaldia eta naigabearen samintasunak nere buruaren argi makalak ilunpetu ditu. Gaur nere jaiotegi maite-maite onetara natoi eta emen beritzen dira neretzat oroipen neketsuak. Baka-bakaik gelditu naiz; guztiak, guraso, anai-aieba, nere aurzaroa zaindu zuten guztiak joan ziran; batzuek or Aritokietako Amaren itzalpe donean daude. Apaizaita agurgaia, ontzale, arduratsu Manuel Beobide jauna joan zan; Domingo Agirre idazle bikain-bikainetakoa, biotz-biotzeko adiskidea ere bai... ¡Eta ainbat aurjolas lagun! Otoiz sutsu bat eriotzeak gugandik banatu zitueneztat, agur samur bat nere eitai guztientzat.

Barka zaiozute, jaunak, biotz atsekabedunari laialdiaren lasaitzea eta entzun nazazute nekez beteak daudenai ematen zaien ongina erukitsuz.

Karmeloren ondorekotzat deitua izan naiz eta emen natoi aren utsunea betetzera, zuek esaten dezutenez; eziñezkoa dala ori badakit nik; Karmelo zein zan inork baio obeto jakina daukat; dakizkidan gauza guztiak berari zor dizkiot; nere argaltasuna bene-benetan dazagut eta beretsitzen zaidan egikizunerako txiroa nizeela eztago esan beaia. Banatoia ala ere zuen artera;

¿zeri dala-ta?, ama euskerari diodan maitetasun bizi-biziak oldartzen nauelako; maitetasun au bakarik ekariko dizuet, geiago ezin dedalako, eta ori ere nere anai gogoangariak txiki txikia nintzanetik biotzean piztu zidan. ¡Zorionekoa izan dedila bere oroimena!

Gaur Euskal-eriko etxên izenez zerbait esango dizuet; akazduna irudiko zaitzue lan au; ala da, ez nere dalako bakarik, jardun baten neurri estuak zabalpen aundirik ematen ez dualako baizik. Norbaitentzat emen agiriko diran ziñespideak oneretsuak badira-atse ginduko naiz; geienak neronek azterkatu ditut; batzuek Eleizalde zanak amaitu gabe utzi zuen bildumatik artuak dira (1). Zoritxarez lasteregi il zitzaigun Bergara'ko seme ospatsu, buruargi, biotz-aundi, euskaltzale zintzo ura.

* * *

Euskal-eriko etxea bakarria egoten da; mendietan baso, soro eta zelaiez inguratua; auzotegi eta uri txikietan, beste bizitegiz moztotua egonaren, etxegain edo telatuko urak alde guztietara bere lurunean ixuriko ditu. Naiz mendian, naiz urian, etxe bakoitzak atari bat du; an ipiniko dituzte etxegizonak nekazaritzako fresnak batzuetan, simauria bestetan eta ura izango da gazten jolas-tokia eta bertan aguretxoak patxada ederean pipabela ereko du eta emakumeak mus edo truke jokuan jai egunetako aratsaldeak igaroko dituzte; umetxoak ere, an, atarian, beren lenengo oinkadetan ibiliko dira. Euskal-eriko etxea, txuri naiz ilun, aundi naiz txiki, mendi-galurean agiria edo ereka

(1) Ikusi LUIS ELEIZALDE'ren lana, *Listas alfabéticas de voces toponomásticas vascas* izendatua, *Revue Internationale des Etudes Basques* en 1922'ko 2, 3 eta 4 garren zenbakietan eta 1923'ko guztietan agertua.

sakonaren ertzean ezkutatua, ezta euskaldunentzat girotxararen gogoñkeriari itzul egiteko aterpe bat hakañik; ori baño askoz geiago da. Su ondoan esertzen dan aitonatxo zar, ikarakoi, zimuraren gurasoak eta gurasoen gurasoak etxe artan sortu ziran; seaskatxoan iribañez lotan dagon aur ixiki, guri, mamin-tsuaaren ondorekoak antxe jaioko dira; antziña-antziñatik, uruti-urutiño etorkizuneraño etxean iraungo da etxetik jatoria dakañen gizadia. Egoera au iristeko etxeko bizibidea zatitu gabe eukitzea gauza bearezkoa da eta onela gertatzen zaigu Euskal-erian; beti dago zutik orela agintzen duen oikuntza zara eta baita bear ere gure euskal-itxura galdu nai ezpadegu.

Etxekoak bizitokiari dioten itsaspena ekandu askotan ikusi lezake; eromatarak bezela itz batez gogamen bi adierazi ditugu euskaldunak: egongua eta berean diran lagun mordoska; *domus* aientzat zana, *etxea* gureztat izan da, *familia*'k ondasuna esan nai du; (1) guk ere *sendi* itz beria degu; lenago *etxadi* esaten zan (2). Norbait izendatu bear danean Etxeberiko semea dala edo Errotatzoko alaba dala esango da; Txomin Agote'ri, Txomin Arretxe bere eratarak deituko diote, Arretxe baseñan bizi dalako edo Arretxetik bere jatoria dakarelako; Elooriaga'ko neskatxa Arantzamendi'ra ezkonduko zan eta Iparagiré'ko mutila Ameriketara joateko asmoan ibiliko da. Gizasemeak, emakumeak eta sendiak ere izengabeak dira; izapiderik ez tute; etxeak bakarik ditu izena ta izapidea

(1) «La signification vrai de *familia* est propriété; il désigne le champ, la maison, l'argent, les esclaves, et c'est pour cela que les Douze Tables disent, en parlant de l'héritier, *familia mancipior*, qu'il prenne la succession.»—FUSTEL DE COULANGES.—*La cité antique. Étude sur les cultes, le droit, les institutions de la Grèce et de Rome. Vingt-huitième édition.* Paris, 1924, 118 orfialdean.

(2) Azkue'k dakarzik bere *Diccionario vasco-español-francés*ean URIARTE eta HARANEDER'en esakuntza egokiak; ikusi an *Etxadi* itza.

Izen auen ezagutzari garantzia aundirik ez dio ematen Vinson jakintsuak (1); baña ekandu batzuen edapena azterkatzeko gauza onuratsutzat daukat nik ezagutza ori. Etxeak izenik eztute gure Eriko luralde askotan; erbestekoen antzera, toki oietan egonguari etxeakoaren izena ematen diote; Euskal-erri geienean etxe bakoitzak bere izena du eta etxean bizi danak etxearen izena artzen du. ¿Noraño zabalitzen ditu bere sustraiak oitura onek? Au ikasteko nun eta noraño euskeraz itz egiten dan jakitea ezta aski: gaztelarez bakañik mintzatzen diran Euskal-erriko uri askotan etxeak euskal-izenak dituzte; Napañoa'ko burundatañak etxeai izenik ez diote ematen. Etxeak izendunak izaten dira bakañtuak dauden tokietan, bai ta ere etxeako ondasuna zatitzen eztanetan; gertaera auetako batek, biak batean obeto, erakutsiko dizkigu oikuntza aren mugak; arau onek, guztiak bezela, ezuneak badiu. Zêtasun bi oien batzaldia gure mendi aundienetatik Kantauria'ko itsaso aldera ospatzen da: Prantziako Euskal-erri guztian; Napañoa'ko Baztan, Bertizarana, Doneztebe, Bortzeñeta eta Araitz'en; Gipuzkoa'n; Araba'ko Aramaio, Laudio, Okendo, Ayala, Lezama eta Baranbio'n; eta Bizkai geien-geienean, ez Ibaizabal'tik eskubira kakañik, Ibaizabal'tik ezkerera ere bai, Kadagua ibaiaren ubidean. Eta etxeak izenak dituzte, izen garbiak, txukunak, egokiak, euskera galdu dan erietan ere. Ona batzuek: *Aratxe, Eleskuren, Ametxaga, Egia...* Gueñes'en; *Bilotxi...* Sopuerta'n; *Arenatza, Aritzabe, Retola...* Zala'n; *Urdañegi, Axpuru, Larinburu, Idubaltza, Zabalburu,*

(1) «Il convient de dire que les nommes de maisons sont en général, au point de vue qui nous occupe, moins interessantes que les lieux-dits ou les nommes de villages; ils sont cependant encore utiles...» JULIEN VINSON, *Revue Internationale des Etudes Basques*, III gafen idaztia, 350 ofialdea.

Ibañgarai, Ibañguti... Gordexola'n; *Amirola, Aretxa, Etxeandia, Mendieta, Uriondo, Irabien, Maldai...* Ayala'n; *Gastiañtu...* Okendo'n; *Laña, Olako, Basafate...* Amuño'n; *Egiluz, Aspiliga...* Lezama'n; *Isasi, Landazabal, Eñotatxo...* Baranbio'n. Aspaldi aztu zan euskera eñi abetan, geienetan beintzat, baña ala ere mendi, uri eta etxën izenetan oraindik entzuten da gure izkuntza maitağariaren oyarñzun-iski bat. Kadagua'ren ubidetik aruntz ez; ango etxeak izengabeak dira; bakartu xamañak egonañen auzotegietan bilduak daude eta etxeko-ondasuna ondorekoen arñean puska berdiñ-berdiñetan zatitzen da: Kañantza'n ikusi leike oso ederki au: Ayala, Okendo, Lezama eta Amuño-tañak beren Lege edo *Fueroa*'kin eta Aramaio eta laudio-tañak Bizkaikoakin seme zañenari edo lenengo eskontzen dan seme-alabari etxeko ondasuna oso osorik uzteko eskubidea badute; Kañantza-tañak ere bai, baña eztiote ajola aundirik ematen eskubide oñeri: gatzelañen antzera dabilta gauza auetan, eta Gatzelerian bezela etxeak izengabeak dira.

Urkabustaitz'ko ibañak amaika eñi ditu, geienak gure mendi aundienetatik Ebro ibai-aldera, basetxerik gabe; eta etxeai beren nagusi edo etxekoaren izenaz berezten zaiote; baña Urkabustaitz'en badira bost eñi—Guxuli, Oyardo, Untza, Uzkiano eta Inoso—Kantauri-ako itsasora urak bidaltzen dituztenak; eta eñi oietako batek, Oyardo'k, etxe bakañtu eta izendun batzuek badauzka: *Añostigutxi, Amañogin, Ugazi...* Añastari eta Urkabustaitz'en etxeko ondasuna zatitzen da. Araba geienean ere bai eta etxeak urietan bilduak ikusten dira eta izenik eztute; noiz edo bein bakañtuak badaude, bakoitzak bere izena izango du; ona emen batzuk: *Aldaro, Igatz* (arñzai - txabolak), Sañia'n; *Amañekozortea, Zigoiti'n; Mendikotxe, Betxiña, La-*

fabea, *Txabolapea*..., *Legutio*'n; *Latxe*, *Urbina*'n; *Andra-Mari*, *Elgea*'n; *Martinalde*, *Bekotxalde*, *Er-mu*'n; *Lomendi*, *Nañbaxa*'n; *Alaiza-madura*, *Ula*, *Sa-lurtegi*..., *Agurain*'en; *Peñetano*, *Marisoro*, *Zalduen-do*'n; *Gaítzabal*, *Marutegi*, *Araya*'n; *Karabide*, *Egi-no*'n, *Napañoa*'ko mugañ beñtan.

Bizkaí'ko eñ bi, Oñxandio eta Ubidea, Goñbea eta Urkiolako mendietatik Ebro aldera daude; baseñi asko dituzte ala ere eta etxeako bizibidea ezta puskatzen; eta, jakíña da, etxeak izendunak dira: *Moñgaola*, *Bentatxuri*, *Itza*, *Anteparaluzeta*, *Korostondo*, *Atzi-ñeta*, *Basaguren*..., Oñxandio'n; *Abeletxe*, *Albateta*, *Eloñiaga*, *Egiñakoa*..., Ubidea'n.

Napañoa, len aipatu ditudan luñaldeak kendu ezke-ro, Pirineo'tik Ebro ibai aldera zabaltzen da baseñirik gabe; urietan moñdotuak daude etxeak; ipañ-aldean bakañik dituzte boñda batzuek, baña boñdak ezta bizi-tegia esan nai, Pirineo'tik bera, Anue, Ultzama, Imotz eta Lañauñ'en baizik, eta zenbatasun gutxian ipañ auetan ere: Anue'ko Aritzu'n, bost; bi edo iru Olague'n; Imotz'ko Oskotz'en zortzi eta ez asko geia-go Ultzama eta Lañauñ'en; Anue eta Lañauñ'en orain irurogei urñetik onera boñdak bizitegiak dira; lenago, gauñ Eñonkari eta Saraitzu'n bezela, abeletxeak ziran; eta naiz bakañtuak egonañen izenik eztute; nagusitzat dituzten etxën izenak dauzkate.

Napañ-luñ geienean txit zintzo zaitzen da etxeako ondasuna zatitzea debekatzen duen ekandu zaña, eus-keraz mintzatzen duten urietan batez ere; Etxañi-Ara-natz'tik Araba'ko mugaraño, Burunda'ko Bakaikoa, Iturñendi, Urdian, Altzatsu, Olazagutia eta Ziordia'n ondasuna beñdintzen da ondorekoen arñean eta etxeak izenik eztute. Etxañi-tik bañura, Iruña-aldera, etxebidea ezta puskatzen eta etxe bakoitzak bere izena izañen

du; oargariak dira Uarte-Arakil'koak: *Oxana, Bořboxto, Eřrůtx, Eřlantx, Eltxel, Txangañ, Txantxil, Txirkilo, Pexkil, Txarřtiñ*... Iruña-inguruetañ antziña-ko oitura ezta epeldu; Bilaba'n zer bait, baña jatoriko etxeak izendunak dira: *Aizkena, Motxa, Beltxa, Txanausi, Txatxalan*. Ansoain'go aranean, Iruña'ko atetan beřtan, baditugu *Elizaldea, Garřziarena, Labiorenna* eta abar; Oltzaran'en, *Ařiaga, Amatriain, Balerdi*...; Zizuř-ibař'en, *Ařiñena, Aldabe*...; Oltaran'en, *Ansorena, Urkia*...; Itzaran'en, *Arakoetxe, Goikoe-txea, Iturřkoa, Pedrorena, Ostatukoa*... Galařibař'en, *Anjeltorena, Eřxeandia, Iribařengoa, Ezkeřarena*...; Aranguren'en, *Etxebakařekoa, Salabeři, Mateorena, Goitikoetxea, Kristobalena*...; Egues'en, *Alonsorena, Apezařena*... Iruña'tik Lizařa aldera aunitz galdu da oitura zařa; badira ala ere *Butxuri, Oderiz, Goñi*... Muruzabal'en; *Ařmendaritz, Mutikoandia, Txarřdin, Uřeta, Beřgara, Zabalegi*... Obanos'en; *Arotxa, Zoko, Antxito, Mangana, Uriz, Erasos*... Mañeru'n; *Zotoaundi*... Artazu'n; *Muxa*... Zirauki'n; *Atondo, Malabre*... Garisoain'en; *Mezkiriz, Lizařondo, Garayalde, Motxikorena, Bakedano*... Góñibař'en. Lizařa'tik aruntz, Araba'ko bidean, *Txabarři, Oses*... Olobařen'en; *Ontzela*... Ologoyen'en; *Antzin*... Metauten'en; *Andueza*... Ganutza'n. Iruña'tik Tafala aldera etxeak izendunak dira Eritz'en—*Lekunbeři, Osinaga, Ugarře, Ařastia*...—, Biurun'en—*Labarřkoa, Ongai, Santxorena*...—, Iratxeta'n—*Etxandia*... , Sansoain'en—*Maskilibeři*...—, Barasoain'en—*Lepuzain*... Iruña'tik Sangoitzeraño baditugu *Agořeta, Iriaře*... , Elo'n; *Ořdoki, Sunbeltz, Gerdosain*... , Ibařgoiti'n; *Elizuri, Irabelena, Orbaiz*... Beko Uřaul'en; *Ořdoki, Nagore, Abořea, Etxařen, Alzuet, Garate, Oyaga, Labairu, Leyun, Garzes, Txakuřa, Izko*...

Irurberí'n; *Soro*, *Nagore...*, *Liedena'n*; *Andaretx*, *Boñnas*, *Jabala*, *Ayaítza*, *Gañalda...*, *Sangoitze'n*; *Sueskun*, *Gañalda...*, *Leatxe'n*; *Mutxil*, *Uritz*, *Ibaña*, *Txibeño*, *Larbaña...*, *Sada'n*; *Etxandi*, *Pedroxea*, *Baztan...*, *Ayesa'n*; *Lañaz*, *Arbeloa...*, *Kaseda'n*; *Arbeloa...* Oibar'en. Sangoitze'tik gora: *Oñadre*, *Mendia...*, *Arbonies'en*; *Urbikain...*, *Murilo'n*; *Egítza...* *Napal'en*; *Ezkeñ*, *Elduayen*, *Beñoia...* *Iso'n*; *Maistuzaña*, *Eginoia*, *Txuñut*, *Añost...*, *Burgi'n*; *Pasentxa*, *Maisteña...*, *Garde'n*; *Salbotx*, *Burtiri*, *Landa...*, *Bidangotze'n*; *Donazar*, *Koxoa...*, *Eñonkari'n*; *Nekotxea*, *Beñgara...*, *Urtzainki'n*; *Potxen*, *Txañantxulo*, *Labairu...*, *Isaba'n*; *Surio*, *Nekotx*. *Aguayo...*, *Ustañotz'en*. Esan genezake laburki aitatu ditugun eñietatik Pirineo aldera etxeak izendunak dirala eta ez muga aietatik Eñiberaruntz daudenak.

Prantzia'ko euskaldunak alduten eran eusten dute etxeko bizibidearen osotasuna, etxeak sakabanatuak dauzkate eta bakoitzari bere izena ematen zaio. Aita Lhande'k esaten digunez Biarno'n gertatzen da gauza ikusgarí bat. Euskal-jatoríko eñi batzuek badira an: *Espiute (Azpilda)*, *Nabas (Nabarzi)*, *Castelnancambion (Gatzeluberí)*, *Angous (Angastue)*, *Montory (Berorize)*, *Lannes (Landa)*, *Aramitz*, *Ance (Arhanze)*, etaa barí. Euskal-eñiko mugetatik aruntz daude, baña euskal-oiturak badituzte. *Berorize'n* (*Montory'n*), biarno'taen izkuntza aña euskera entzuten da; *Aramitz'en* sei edo zazpi etxeri euskal-izenak ematen zaiote: *Zatzuri*, *Aizageñ*, *Laboñda*, *Elxantgoberí...* *Landa'n* (*Lannes'en*), ori bera ikusi liteke: *Uñuñño*, *Mendiondo*, *Aizoberí*, *Ordokihandi...* Biarno'n, Prantzia geienean bezela, jayotzen zenbatasuna aunitz urítu da; Euskal-eñian, ez; oregatik Biarno'ra ezkonzen dira euskaldun asko eta goxo-goxo ango etxên

jabe egiten dijoaz. Au da Aita Lhande euskaltzain eta idazlari bikaiñaren iritzia. (1)

Etxe zafaren orde bestea toki batean beria egin dalako, menditaran uriko bizitegiak baseñai bezela deitzen zaiotelako edo irika eta parez izena sortu zalako, au okerezkua izatea gertatu liteke, baña gutxitan. Geienetan etxên izenen ezagutzak erakutsiko digu beren goibetasuna; iraslien albistea etxekoen ogibidea edo bizitegiaren etorkizuna, bai ta ere; eta maiz nola etxeak egin ziran. Edestiak agertzen du antziñako bizitegiak zurezkoak zirala (2); oraindik orielako ormak dituzte baseñi askok. Basoak uritu ziralako edo sualdien gaitzueak itzurtzeko, gure asabak arizko bizitokiak egiteko asmoa artu zuten; ala ditugu ainbat *Arétxe*, (Igeldo'n, Azpeitia'n Tolosa'n, Oñati'n...), *Harétxe* (Lafesoro'n, Ahetze'n...), *Arátxe* (Gueñes'en, Oñati'n...), *Arátxea* (Erátzu'n, Amayur'en...), *Arétxea* (Ali'n, Beintza-Labayan'en, Araitz'ko Gaintza'n, Lezaka'n, Elgoriaga'n, Narbarte'n, Oronotz'en, Intza'n...), *Arítxea* (Elizondo'n, Irurita'n, Arizkun'en, Arayotz'en...). Brunhes, lutelestilari ospatsuak edes-tutzen du nola Prantzia'ko Tolosa'n buztinefedunak diran ez etxeak bakañik, eleizak eta jauregi oroigariak

(1) Ikusi Louis COLAS, *La Tombe Basque. Recueil d'Inscriptions funéraires et domestiques du Pays Basque Français. Études, notes et références diverses...* Introduction de M. l'Abbé P. LHANDÉ, de l'Académie de la Langue Basque. Bayonne, MCMXXIII, XXVI ofialdeko bigarren oafean.

(2) «Cuando aprovechándose de la gran cantidad de árboles que los bosques ofrecían, la mayor parte de las casas que se construían en las villas de Guipúzcoa eran de madera, y los medios para combatir el fuego se reducían a los más primitivos y rudimentarios, el peligro de que un incendio que estallase con alguna fuerza destruyese un pueblo entero, estaba muy lejos de ser exagerado. San Sebastián se quemó varias veces antes del siglo xvi, y cuando Enrique IV visitó la noble villa vizcaína de Durango, al ver que no tenía apenas un edificio que no fuese de madera, dijo que, la suerte de aquella villa estaba en manos de un loco.» *Villafranca de Guipúzcoa—Monografía histórica por DON CARMELO DE ECHegaray, Cronista de las Provincias Vascongadas y DON SERAPIO DE MÚGICA, Inspector de Archivos Municipales de Guipúzcoa. Irún, 1903. 255 of.*

baizik eta nola *Maison de pierre* deitzen dioten ańızko bizitoki bateri; ori bera gertatzen da Anvers'en *Steen* (arı) izendatzen duten etxeakin. (1)

Bidakurutzetan eta ibaiak edo latsak batzen diran tokietan etxe-mordoskak ikusten dira. Brunhes'ek berak erakusten digu gizonak bizitegia ipintzeko ur' bizien edo bidēn auzotasuna bilatu dubela (2). Euskaldunak guztiz zintzo zaindu dute arau ori etxe askoren izenak esaten dutenez; ona ikasbide batzuek: *Ualde* (Goizueta'n...), *Ualdea* (Gaítzain'en, Erátzu'n, Nařbařte'n, Araitz'ko Azkarate'n, Doneztebe'n, Napařoa'ko Zubieta'n ..), *Ualdegaraya* (Gaítzain'en...), *Ugalde* (Respalditza'n, Lezaeta'n...), —*txiki* (Ataun'en...), *Ugaldea* (Atařo'n, Lekarotz'en, Arayotz'en...), *Ugaldetxea* (Lantz'en...), *Ugalde-nagusia* (Idiazabal'en...), *Uhalde* (Mehaire'n, Ibařola'n, Behorlegi'n, Iholdi'n, Haltsu'n...), *Uhaldea* (Arřbendaritze'n...), *Uraldea* (Iuřeta'n, Urdazuri'n...), *Uhart* (Uharte'n...), *Uarte* (Uztegi'n...), *Uartenea* (Elbetea'n...), *Ugařte* (Muřga'n, Olabezař'en, Gořdexola'n, Usuřbil'en, Oyařtzun'en, Eritz'en...), *Ugařtea* (Urdazuri'n...), *Ugazi* (Oyařdo'n...), *Urařte* (Gořdexola'n...), *Ureta* (Lanteno'n, Garayoa'n, Obanos'en...), *Ubařenea* (Elizondo'n...), *Ubidea* (Areso'n...), *Ubiařte* (Sojo'n...), *Urumea* (Betelu'n...), *Uřketabasu* (Luyando'n...), *Ituři* (Ořbara'n, Aeřkoa'ko Iribeři'n...), *Ituřia* (Murga'n, Zugařamuřdi'n...), *Ituřeta* (Gořdexola'n...), *Ituřenea*, *Ituřegia* (Erátzu'n...), *Ituřburu* (Salmanton'en...), *Ituřburua* (Erátzu'n...), *Ituřburuena* (Mařaria'n...), *Ituřiaga* (Berute'n, Elizondo'n, Abauřegaina'n,

(1) JEAN BRUNHES.—*La Géographie humaine. Troisième édition. Paris, 1925.* l'go id, 100 of.

(2) BRUNHES, *op. cit.* l'go id. 136 eta 161 ofaldeak.

Abauřepea'n, Arano'n...), *Ituřibařia* (Menagarai'n...), *Ituřikoa* (Etxaleku'n, Makiriain'en, Arakil'ko Uřizola'n, Almandotz'en, Abadio'n...), *Ituřioetxea* (Elizondo'n...), *Ituřiondoa* (Arizkun'en...), *Ituřino* (Beřiatua'n...), *Ituřiotz* (Aranatz'en, Aya'n, Ataun'en, Oyařtzun'en, Ikařtegieta'n...), *Ituřiotzea* (Gařtzain'en...), *Ituřitxu* (Luyando'n...), *Ituřitza* (Aulestia'n, Motriku'n...); —*beři*, —*zařa* (Ataun'en...), *Ituřizařea* (Ařayotz'en...), *Ituřitzaga* (Lazkao'n...), *Ituřtxoko* (Lapuřdi'ko Itxasu'n...), *Ituřalde* (Aria'n, Ořbara'n, Eauřta'n, Ařasate'n...), —*txikia*, —*andia* (Azkarate'n...), *Ituřalde* (Lasa'n, Almandotz'en, Beřoeta'n, Eřatzu'n, Lekarotz'en, Irurita'n, Arizkun'en, Oronotz'en, Ařayotz'en, Ezkuřa'n...), *Ituřaldia* (Azpařne'n...), *Ituřbidea* (Elgořiaga'n, Zozaya'n...), *Ituřa-goikua*, —*bekua* (Amoroto'n), *Ituřbe* (Ataun'en...), *Eřbituřia* (Erb'i'n), *Antzituřbi* (Eřeziř'en), *Akaituři* (Aulestia'n), *Zarandoa-ituři* (Lařabetzua'n), *Ibaiondo* (Iuřeta'n...), *Ibaizabal* (Menagarai'n, Kostera'n...), *Reka* (Aria'n, Aezkoa'ko Iribeři'n...), *Eřeka* (Gartzain'en, Uřdazuri'n...), *Eřekalde* (Busunaritze'n, Elořiyo'n...), *Eřekalde* (Jasu'n, Eřatzu'n, Oronotz'en, Ařayotz'en, Doneztebe'n...), *Rekalde* (Aria'n, Aezkoa'ko Iribeři'n, Eritz'en, Eauřta'n, Salmanton'en, Astigařaga'n...), *Rekaldea* (Uztegi'n, Olaibař'en, Napařoa'ko Zubieta'n, Iaben'en, Latasa'n...), *Rekal* (Itzaltzu'n...), **Rekařte* (Idiazabal'en...), *Rekařtea* (Donamaria'n...), *Eřekart* (Isturitze'n...), *Araņeřeka* (Aramayo'ko Ibařa'n), *Azkařaga-eřeka* (Oņati'n), *Azu-eřeka* (Lemoa'n), *Padura* (Luyando'n...), *Osinaga* (Eritz'en...), *Osiņaga* (Eřnani'n, Oņati'n...), *Osiondo* (Bidania'n...), *Osinaldea* (Aranatz'en...), *Alaiza-Madura* (Agurain'en...), *Istilařtea* (Zugařamuřdi'n...).

Lats eta ibaien uřbiltasunak zubien beařa eskatzen

du eta zubien inguruan dauden etxeak beren izenetan zêtasun ura agertzen dute: *Arzubi* (Oñati'n, Algor-ta'n...), *Arzubia* (Aya'n...), *Arázubi* (Aduna'n...), *Arzubiaga* (Arúa'n...), *Mandazubi* (Ernani'n...), *Zubiaga* (Maroño'n...), *Zubialde* (Abaurépea'n Ispuru'n...), *Zubialdea* (Oronotz'en...), *Zubiat* (Otxagabia'n...), *Zubiate* (Nagore'n...), *Zubiatea* (Erátzu'n...), *Zubiaundi* (Luzaide'n...), *Zubiaur* (Laudio'n, Orozko'n...), *Zubiauře* (Lasarte'n, Zumaya'n, Ataun'en, Oyaítzun'en...), *Zubibaři* (Luyando'n...), *Zubiburu* (Bidařain'en...), *Zubieta* (Oñati'n, Muxika'n, Larabetzua'n, Llanteno'n, Lekeitio'n...), *Zubiete* (Górdexola'n...), *Zubietea* (Gaítzain'en...), *Zubiko* (Laudio'n...), *Zubikua* (Antzuola'n...), *Zubiondo* (Mañaria'n.), *Zubipunta* (Erátzu'n, Irurita'n, Zornotza'n...).

Baña gizonak bizitokia ez du ur ertzean ipiñi beařtasun erģelenak azkitzeko bakariķ; an bere egimena izkořtu da ekintza askotan, ola eta igaralanetan batez ere. Au ospatzen digute etxe-izen askok: *Lizařkola* (Andoain'en), *Aldaola* (Idiazabal'en), *Ibařola* (Sara'n), *Ariztietako-ola* (Ayangiz'en), *Olaitzola* (Oyartzun'en), *Arkaola* (Abadio'n), *Atutxola* (Lemoa'n), *Trobikaola* (Mungia'n), *Bařenola* (Azpeitia'n), *Goikola* (Korțezubi'n), *Beraskola* (Górdexola'n), *Zuaola* (Oñati'n), *Mořgaola* (Otxandio'n), *Ola* (Ataun'en, Urđazuri'n), *Olea* (Mořga'n), *Olatxo* (Lasarte'n), *Oletxea* (Bera'n), *Olaetxea* (Areso'n), *Olatxena* (Biurun'en), *Olaetxena* (Aře'n...), *Olalde* (Azpeitia'n...), *Olaburua* (Urđazuri'n...), *Olatza* (Albiztur'en, Aduna'n...), *Olabeřia* (Goizueta'n...), *Olazař* (Oyaítzun'en), *Olazařea* (Elbetea'n...), *Goikolea*, *Bekolea* (Zaldúa'n).

Igarari erota deitzen diogu; erota erdelkeria da, erdelkeri zařa; gaurķo gaztelařak *molino* antziñako *rueda*-n orđez esaten dute; ete *rueda*-tik edo bere

asaba *rota*-tik dator gure *erota*. *Rueda* da Maroño'ko igarétxe baten izena. Euskal-eriko igarak urak ibiltzen ditu; *Aize-erota* basefia bada ala ere Donostia'n, Ispaster'en ere bai, eta noiz baiten izango zan besten bat Lumo'ko mendi fontorean. Igara ekintzai ukitzen duten etxe-izen ugari baditugu: *Agoria-erota* (Aya'n), *Amas-erota*, *Arginberri-erota*, *Amara-erota*, *Amara-erotaburu* (Donostia'n), *Arabe-erota* (Érezil'en), *Aranguren-erota* (Oyartzun'en), *Altzibar-erota* (Etxano'n), *Ugalde-erota* (Larabetzua'n), *Ayesua-erota* (Urétxua'n), *Azketa-erota* (Arúa'n), *Bañene-erota* (Gautegitz'en), *Bañetxe-erota* (Eibar'en), *Inpeñuko-erota* (Lekarotz'en), *Marea-erota* (Zumaya'n, Oriyo'n, Lekeitio'n, Plentzia'n), *Erota* (Ataun'en, Ereño'n...), *Érotatxo* (Mutiloa'n, Baranbio'n, Ataun'en...), *Érotatxiki* (Donostia'n...), *Érotabañi* (Aramayo'ko Ibaña'n, Oñati'n, Kortezubi'n, Larabetzua'n...), *Érotabeñia* (Betelu'n...), *Érotazañea* (Zugaramurdi'n...), *Érotaburu* (Legorreta'n...), *Érotalde* (Intza'n...), *Erota-berea*, —*garaya* (Arizkun'en), *Érotakua* (Zumaya'n...), *Érotakoa* (Zozaya'n...), *Rotakoa* (Arazuri'n...), *Goikoe-erota* (Araztua'n, Elgoibar'en...), *Érotaritxonea* (Legatzpia'n...), *Érotazayanea* (Lezaka'n...), *Érotazañanea* (Elizondo'n, Elbetea'n, Arayotz'en...), *Bolu Mungia'n...*, *Bolue* (Erandio'n...), *Bolunbañi*, *Goenbolu* (Beñgara'n), *Bolueta* (Begoña'n...), *Bolunburu* (Lemoa'n, Gizaburuaga'n...), *Boluzañeta* (Algoñta'n), *Iarola*, *Iarolazañea* (Elbetea'n), *Egira* (Itzaltzu'n...), *Igarabide* (Añibe'n, Uréstila'n...), *Eiherabide* (Arbendaritze'n...), *Eiheralde* (Donemitzel'en...), *Anteparaluzeta* (Otxandio'n), *Lakitegi*, —*txiki* (Gatzaga'n).

Gizonen bizitegi argalenak ere igaraipenerako une egokietan ipiniak egongo dira (1). Baditugu Euskal-

(1) Ikusi BRUNHES *loc. cit.*

erian basetxe asko guztiz baztertuak, baña ala ere euskaldunak al izan dutenean etxeak bidēn aldean jaří dituzte. Au agertzen digute izen askok: *Altzubide* (Irun'en), *Arbelbidia* (Iasu'n), *Arazpide* (Atharatzē'n), *Arópside* (Zalgize'n...), *Bidaburua* (Bera'n), *Bidartea* (Zibitze'n, Lasa'n, Nařbartea'n...), *Bidartia* (Beskoitze'n...), *Irubidartea* (Oyeregi'n...), *Bidebariko* (Luyando'n...), *Bidegain* (Biskai'n...), *Bidegainea* (Laresoro'n, Arizkun'en...), *Bidondo* (Aezkoa'ko Iribēri'n...), *Bidegoria* (Beřiatua'n...), *Bidagoria* (Nařbartea'n...), *Bidegorieta* (Eratzu'n...), *Bidezabaleta* (Gorozi-ka'n...), *Aranbide*, *Arpide* (Oyartzun'en), *Arbide* (Iutxi'n, Gotañe'n...), *Bidetxe* (Zornotza'n...), *Elizabidia* (Kanbo'n, Askain'en...), *Bereterbide* (Bitirine'n...), *Gaztanbide* (Ezpeleta'n...), *Gaztanbidea* (Senpere'n, Urđazuri'n...), *Orgainbidea* (Urđazuri'n...), *Iñabidea* (Eratzu'n...), *Irabide* (Aizarna'n...), *Iturbide* (Zaro'n...), *Iturbidea* (Gařtzain'en, Irurita'n...), *Karabide* (Egino'n), *Lofbide* (Lezo'n), *Larabidea* (Pasaia'n), *Maizpide* (Lazkao'n), *Meřkabide* (Donasti'n), *Sarřbide* (Otxagabia'n), *Zalbidea* (Korřezubi'n), *Landerbide* (Aya'n); baseři onetakua izango zan noski Oriyo'n *Landerbideara* deitzen dioten etxea egin zuana. Bidezabaletatik aldenduak egonařen, bidezidořen urbiltasunean ikusi oi dira: *Estrata* (Beintza-Labayen'en...), *Estarřtako* (Luyando'n...), *Ziořaga-goiko*, — beko (Baranbio'n), *Inda* (Amayur'en, Lekarotz'en, Arizkun'en, Ařayotz'en, Eratzu'n...), *Indakoa* (Oronotz'en, Almandotz'en, Beřoeta'n...), *Indakotxea* (Irurita'n...), *Indartea* (Gařtzain'en, Lakarotz'en, Irurita'n, Ařayotz'en, Arizkun'en...), *Indarřtenia* (Anhauze'n...), *Indabe* (Aribe'n...), *Indaburua* (Arizkun'en...), *Lopinda* (Abaurēpea'n), *Indagarategi* (Ainzila'n). Indak bidezi-

doña adierazten du; latíñezko *callis*'ek ere bai; *callis*'tik datozte gaztelarézko *calle* eta *kale*, gure erdel-itza. Au edo euskaltasun bada-ezpadako *Kafika* esan beaŕean, *inda* esatea ¿obeto egongo litzake? Noizbaiten, Iruña'n beintzat, oitu dute itz ori; XVII gaŕen eunkadan egin zan XIV gaŕeneko agerkaietan *Pobla nova del Mercat* deitzen dan aldeŕiaren atal bat; aldeŕi oŕetan nekazari euskaldunak bizi ziran eta bazituzten, atalak erakusten duanez, *Kakuninda*-kalea eta *Uŕadinda*-kalea. Orain beŕtan, Napaŕoako uriburuan, *Lindatxikia* (*Indatxikia*) deitzen diote *Rua chica* eta *Rua petita* aspaldian izendatzen zan kaleari (1).

Gure baseŕitaŕak, bakaŕtuak bizi diralako noski, auzotasuna gaŕantsi aundian daukate; auzotasun oŕek eskubide asko ematen ditu baita egin-beaŕak ugari, inguruko etxeai *Auzoko*, *Auzoetxe*, *Auzobaŕi* (Oñaŕi'n irurak), *Bezinobeŕi* (Unanua'n), *Aldeko* (Gorde-xola'n, Koŕtezubi'n...), *Aldekozea* (Ereño'n), *Aldekoa* (Gaŕtzain'en, Aŕayotz'en, Lekarotz'en...) deitzea gauza adieŕeza da; baña nola ez diran beti zintzoak izango auzoan bizi diranak, *Auzokalte* esatea auek bizi diran etxeai ondo egongo da; izen ori dute Aratz-Matximenta, Andoain, Irun, Oyaritzun eta Idiazabal'ko baseŕi batzuek.

Maiz daude toki erne, alai, gaŕbaletan mendiko bizitegiak; *Agerŕe* (*Agarŕe* Bizkaiko alde askotan, Beŕgara aldean eta abar) edo *Agirŕe* izena egokia da berentzat. ¡Eta ainbat oŕelako ditugu! *Agerŕe* (Lazkao'n, Itsasondo'n, Oyaritzun'en, Zarautz'en, Balaŕrain'en, Albiztur'en, Oñaŕi'n, Forua'n, Mañaria'n, Laŕabetzua'n, Mungia'n, Orontz'en, Aezkoa'ko Iribe-

(1) Napaŕtaŕ idazlari argi Jesus Etayo jaunari abesti auek zof dizkiot.

ri'n, Leitza'n, Asme'n, Oztibare'n, Behaskane'n, Ar-
bendaritze'n, Heleta'n, Iholdi'n, Donamartihiri'n, Az-
parne'n...), *Agerfea* (Eratzu'n, Irurita'n, Elizondo'n,
Lekarotz'en, Arizkun'en, Iantzi'n, Amayu'en, Bustin-
tza'n...), *Agerfia* (Donibane Lohizun'en...), *Agerfealde*
(Elizondo'n...), *Agerfe-bengoa* (Gabiria'n...), *Agerfe-
berea* (Irurita'n, Lekarotz'en, Bera'n...), *Agerfegi* (Er-
nani'n...), *Ageretxe* (Motriku'n...), *Agiře* (Napa'roa'ko
Zubieta'n, Oitz'en, Luzaide'n, Beotegi'n, Izoria'n,
Respalditza'n, Go'dexola'n, Bilbo'n, Erandio'n, Oña-
ti'n, Alkitza'n, Irun'en, Alegi'n, Idiazabal'en, Motri-
ku'n, Anoeta'n, Lazkao'n, Leaburu'n, Donostia'n,
Andoain'en, Azpeitia'n, Astiasu'n, Gatzaga'n, Zuma-
ya'n...), *Agiře-aldai*, —*beltxe* (Gordexola'n), *Agiře-
barena* (Lekarotz'en, Amezketa'n...), *Agiře-etxebeñi*,
—*goena* (Amezketa'n), *Agiře-aundi* (Azpeitia'n),
Agiře-beko, —*eureko*, —*goiko*, —*goiti* (Mungia'n),
Agiře-bekoa, —*bedama*, —*goikoa*, —*saletxe*, —*txiki*
(Erezi'l'en), *Agiře-beñi*, —*txiki* (Irun'en), *Agiře-buru*,
—*sarobe* (Aya'n), *Agiře-garaikoa* (Zarautz'en), *Agiře-
gomezkoñta*, —*muñondo* (Bergara'n), *Agiře-saratsua*,
—*zalbide* (Motriku'n), *Agiře-tolare* (Donostia'n),
Agiřetxe (Go'dexola'n, Erezi'l'en...), *Agiřetxo* (Azpei-
tia'n, Bergara'n...), *Agiřezabal* (Beasain'en...), *Agiře-
zar* (La'raul'en), *Ipařagiře* (Lezo'n, Zumaya'n, Azka-
rate'n, Iantzi'n...), *Ipařagaře* (Lekeitio'n). Baña toki
iluntxuetan ere etxeak egon oi dira—*Sakoneta* (Motri-
ku'n), *Nekotx* (Uztarotz'en), *Nekotxea* (Ur'tzainki'n),
Abaro (Motriku'n), *Abaroa* (Suka'rieta'n)—; bazte're-
tan ere bai—*Bazta'rtze* (Mungia'n), *Bazte'rtze* (Men-
data'n), *Bazteřetxea* (Onda'roa'n), *Bazteřetxia* (Zalgi-
ze'n), *Bazteřalde* (Aretxabaleta'n), *Bazteřeko* (Oroz-
ko'n), *Bazta'rika* (Gabiria'n), *Bazteřika* (Elgeta'n)—;
edo barenetan—*Barena* (Arakil'ko Zuatzu'n, Berga-

ra'n, Tolosa'n...), *Bañengo* (Zoñnotza'n, Baranbio'n...), *Bañengoa* (Motriku'n...), *Bañengoa* (Murueta'n, Zeberio'n, Orozko'n...), *Bañendain* (Alegi'n, Beasain'en...), *Bañendegia* (Bera'n...), *Bañenabeñi* (Eibar'en...)—. Batzuetan goi—aldean etxeak daude: *Altube* (Elgeta'n...), *Altubeñi* (Irun'en...), *Garai* (Gordexola'n, Olabezañ'en...), *Garaiburu* (Oriyo'n...), *Garaiko* (Lusaréta'n...), *Garaikoa* (Eñoiabar'ko Loitzu'n, Oronotz'en...), *Garayalde* (Gordexola'n...), *Gora* (Eauríta'n...), *Izañe* (Amasa'n, Ataun'en...), *Burgo*, *Burgaña* (Beriatua'n); menditik bera bestietan: *Beiti* (Gorozika'n...), *Beitia* (Moñga'n...), *Beiti-gaztea*, — *zaña* (Albiztuñ'en), *Beitikoa* (Eñoiabar'ko Loitzu'n...), *Beitikoetxe* (Aitzkoñbe'n...); aldapetan maiz: *Aimendi* (Amezketá'n...), *Aldapa* (Donostia'n, Oyarñtzun'en...), *Aldape* (Lemoa'n...), *Aldapeta* (Donostia'n, Orozko'n...), *Aldapunda* (Ibañangelua'n...), *Aldatz* (Aya'n...), *Aldatze* (Galdakao'n...), *Egiluz* (Araba'ko Lezama'n...), *Egiluze* (Igeldo'n...), *Egiluzea* (Bera'n...), *Ikayeta* (Ondañña'n...), *Petaratxe* (Lanteno'n...); eguzki aldian: *Argialdea* (Irurita'n...), *Iguzkiagifñea* (Bera'n...), *Eguzkitza* (Bizkañ'ko Lezama'n, Lezo'n, Andoain'en, Usurbil'en...); mendigañean: *Muño* (Ataun'en...), *Muñoa* (Ikaztegieta'n...), *Monoguren* (Gorozika'n...), *Mota* (Lanteno'n, Aya'n...), *Oma* (Koñtezu-bi'n...); mendi-lepoan: *Bizkaña* (Mañaria'n...); pendi-tzetan: *Ezponda* (Ainhua'n, Bera'n, Nañbañe'n, Oronotz'en...), *Ezpondabeñi* (Eñratzu'n...), *Ezponda-garaya*, — *zañea*, — *gañzinato* (Arizkun'en); mugetan: *Mugitza* (Igeldo'n...), *Mugatz* (Aya'n...), *Mugauro*, — *gotxi* (Olabezañ'en), *Mugaburu* (Salmonton'en...), *Munañieta* (Apatamonasterio'n...), *Mugañieta* (Eñezil'en...), *Mugaondo* (Ondañibia'n...); mendatetan: *Garat* (Landibañe'ko Donemartin'en...), *Garate* (Oñbara'n,

Sorabila'n, Astitz'en, Baliañain'en, Abaureagaina'n, Irunberri'n...), *Añate* (Añau'n...), *Añatea* (Gatzaga'n...), *Aññate* (Amezqueta'n), *Arzate* (Añau'n), *Aizate* (Nañbañte'n), *Lujatea* (Eñbi'n), *Ikatzatea* (Arizkun'en), *Zentzatea* (Gañde'n), *Sañatea* (Oyeregi'n); edo anbelen inguruetan: *Malkoña* (Elbetea'n, Bera'n), *Amileta* (Antzuola'n...).

Etxeak izenak añtuko dituzte: zelai, soro, baratx edo lañañetatik. *Zelai* (Bera'n...), *Zelaya* (Iantzi'n, Añaras'en...), *Zelhai* (Haltsu'n...), *Zelaikoa* (Gatzaga'n...), *Zelayeta* (Asteasu'n, Elizondo'n, Urñazuri'n, Lekarotx'en...), *Badazelai* (Eñtzu'n), *Bazelayeta* (Lekarotx'en), *Aranzelai* (Galdakao'n), *Solua* (Añtestia'n...), *Sologuren* (Kexana'n, Aññaga'n, Goñdexola'n, Eñxano'n...), *Soroañte* (Itziañ'en...), *Sorozabal* (Uñtegi'n...), *Solozabal* (Zaldua'n...), *Bañsoro* (Zegama'n, Eñzil'en, Añua'n...), *Beliosoro* (Itziañ'en), *Goikosolo* (Respalditza'n), *Oñtuzañ* (Eñño'n...), *Oñtuoste* (Mañaria'n...), *Oñtuleku* (Abadio'n...), *Baratzañtea* (Zugañamuñdi'n, Sara'n...), *Baratzondoa* (Nañbañte'n...), *Baratzategi* (Donostia'n...), *Lañain* (Añalo'n...), *Lañaña* (Arizkun'en, Napañoa'ko Zubietan...), *Lañañeta* (Iñitx'en...), *Lañinaga*, *Laññalde*, *Lañinburu* (Goñdexola'n), *Lañinbe* (Ikaztegieta'n...), *Lañineka* (Luyando'n...), *Lañintza* (Beotegi'n...), *Lañañet* (Gañalda'n...); inguruko gurutzetatik *Añigurutz*e (Oyartzun'en), *Añikurutz* (Gatzaga'n), *Añikurutz-bañena*, *-koñkoztegi*, *-juaniko* (Oñati'n), *Buñdinkurutz* (Gatzaga'n), *Gurutzondo* (Añigañaga'n...), *Krutxel* (Kano'n...), *Gurutzia* (Erasun'en...), *Gurutz*eaga (Añano'n...), *Krutxaga* (Uñtaritx'en, Urñzainki'n...), *Kurutzeta* (Añheñe'n...), *Kruzialde* (Bañanbio'n...). Etxeai deñtuko zaiote *Añeaga* (Bakio'n...), *Añeta* (Donostia'ko Zubietan, Zizuñkiñ'en...), toki ondañtsuan daudenai;

Elgezabal (Zorñotza'n...), *Agoretxe* (Itsasondo'n...), *Aldaño* (Saria'n), *Aldařeta* (Ataun'en...), luř-ařotunak edo baster ařgaltxoak baditue; *Jauregi* (Menagarai'n, Górdexola'n, Irura'n, Amezketa'n, Aya'n, Erñani'n, Zumaya'n...), *Jauregia* (Gulina'ko Agiñaga'n, Mendibe'n, Lekarotz'en, Amayur'en, Irurita'n, Arizkun'en, Zozaya'n, Ařayotz'en, Zugařamuřdi'n, Anotzibař'en, Donamaria'n...), *Jauregibeři* (Luzaide'n, Izura'n, Asme'n...), *Jauregibaři* (Yure'n...), *Jarabeři* (Ařayotz'en...), *Jauregibeřia* (Oronotz'en...), *Jauregi-baři, -zař* (Gordexola'n), *Jauregizař* (Bakio'n: gauř dzoizer esan oi da), *Jauregizařea* (Arizkun'en), *Jauzařea* (Irurita'n, Ařayotz'en...), *Jauregibengo* (Zuaza'n), *Etxanojauregi* (Etxano'n), *Treñajauregi* (Abadio'n), *Gaztelubeřia* (Kanbo'n...), *Gazteluzařa* (Elbetea'n...), *Gaztelugoitikoa, -beitikoa* (Abadio'n), *Gaztelunea* (Oronotz'en, Etxaleku'n...), *Gaztelutxo* (Lařabetzua'n...), *Dořen* (Irurita'n, Amayur'en, Arizkun'en, Bera'n, Olabide'n, Eguaras'en, Erbiti'n, Beuntza'n, Egiareta'n labar'en...), *Toře* (Lasarte'n, Zumaya'n...), *Tořea* (Igal'en, Aduna'n...), *Tořebaři* (Korțezubi'n...), *Tořeburu* (Etxano'n...), *Toře-luzea, -motxa* (Zarautz'en), *Tořetxiki* (Oyařtzun'en...), *Tořezabal* (Galdakao'n...), *Bařenengotoře* (Ayangiz'en), *Alostořea* (Deba'n), *Aldazabaltořea* (Itziar'en), *Aldaztoře* (Lekeitio-ondoan), jauregi, gaztelu edo doře aspaldian izan badira; *Abelatx* (Erñani'n...), *Abeletxe* (Motriku'n, Elgeta'n, Ubi-dea'n...), *Agiaña-saletxe* (Alkitza'n...), *Zařikořta* (Gatzaga'n...), *Txařiketa* (Forua'n), *Urdanegi* (Gordexola'n), *Bořda* (Amezketa'n...), *Bořda-aundia* (Pasia'n...), *Bořdakoetxea* (Zugařamuřdi'n...), *Bořdatxo* (Lezo'n...), bizitokiak baño lenago abeltzeiak baziran; *Akeř-lubaři* (Beğara'n), *Azkonarřzuloeta* (Deba'n), *Satořetxe* (Ařasate'n), piziti-lekuan badaude;

Zabala (Etxano'n...), *Zabalea* (Éro'n...), *Zabaleaga* (Getaria'n...), *Zabalburu* (Górdexola'n...), *Zabalbetxi* (Murga'n...), *Zabaleta* (Idiazabal'en, Añasate'n, Lasarte'n...), *Zabalotegi* (Azkoitia'n...), *Zabalegi* (Obanos'en...), toki garbietan ezarñai. Mendi edo urialdean agertzen diran etxeak izen egokiak dituzte: *Mendia* (Menoyo'n...), *Mendarte* (Luyando'n...), *Mendibehere* (Ahatsa'n...), *Mendibeheria* (Irisarri'n...), *Mendialde* (Gañalda'n...), *Mendibil* (Izoria'n, Luyando'n, Zuaña'n, Górdexola'n, Erátzu'n, Iantzi'n, Oyañtzun'en...), *Mendiburu* (Arberu'ko Donestebe'n, Biskai'n...), *Mendiondoa* (Lezaka'n, Urdazuri'n...), *Mendieta* (Menagarai'n, Agiñiga'n, Salmanton'en, Górdexola'n...), *Mendietxeberri* (Añasate'n...), *Mendigibel* (Leaburu'n...), *Mendiguren* (Gorozika'n...), *Mendizabala* (Añaras'en...), *Mendigoñi* (Aiheré'n...), *Mendiko* (Kostera'n, Menagarai'n...), *Mendikoa* (Zeberio'n...), *Mendikotxe* (Legutio'n...), *Uria* (Gorozika'n, Erbi'n, Górdexola'n...), *Uriondo* (Salmanton'en...), *Uribe* (Añasate'n, Yuréta'n...), *Iribe* (Lazkao'n...), *Iribetia* (Arizkun'en...), *Irigarai* (Mondolose'n...), *Irigoyen* (Izitz'en, Amayur'en, Añia'n...), *Irigoyenea* (Arizkun'en, Oyeregi'n...), *Irigainbetia* (Irisarri'n...), *Irigoinzahañeta* (Heleta'n...), *Iribañen* (Guesa'n, Uztégi'n...), *Iribañena* (Ripa'n...), *Iribañenea* (Arizkun'en...), *Iribañengoa* (Añteta'n...), *Iribañe* (Donepale'n, Arberu'ko Donemartín'en...), *Iribañia* (Añpañe'n...), *Iribañenia* (Bera'n...), *Iriart* (Haspañauf'en...), *Iriarte* (Zizurkil'en, Andoain'en...), *Uriarte* (Olabeñañ'en...), *Iriarte* (Irulegi'n, Añaras'en, Ostitz'en, Oronotz'en, Irurita'n, Añayotz'en, Zugañamurdi'n, Arizkun'en, Erátzu'n, Elizondo'n...), *Iriarteña* (Arizkun'en...), *Idiarte* (Ibilitzieta'n...), *Idiarte* (Ezkuña'n, Gañtzain'en, Lekarotz'en...), *Idiarte* (Añokiaga'n...), *Iribari* (Oyañtzun'en),

Iriberia (Bustintza'n...), *Iribafia* (Baigorri'n...), *Uribastea* (Yüre'n...), *Ulibafi* (Izoria'n, Respalditza'n, Ozeka'n...), *Ulizar* (Maroño'n...). Eta zizeftako esan bea det asko ta asko dirala Euskal-eriko *Etxebefia*'k, *Etxegarai*'ak, *Etxaburua*'k, *Etxegoyen*'ak, *Etxeguria*'k, *Etxeaundi*'ak eta abar?

Arizko eraiak dituzte gure mendiak eta an eta emen ikusten dira aitz tontoir buruzuriak eta bai ta ere zetasun oretatik izenak dituzten etxeak: *Aitza* (Zarautz'en...), *Aitzabe* (Oyartzun'en,...), *Aizpe* (Bergara'n...), *Aizpea* (Legoreta'n, Altzo'n...), *Axpe* (Gaute-gitz'en, Mungia'n...), *Arbe* (Otxagabia'n, Arasate'n), *Aizpuru* (Galdakao'n...), *Aizpurua* (Azpeitia'n, Altzo'n, Donostia'ko Zubieta'n...), *Axpuru* (Izoria'n, Ayala'ko Retes'en, Górdexola'n, Larabetzua'n.), *Arburu* (Oyartzun'en...), *Arburua* (Zugaramurdi'n, Donestebe'n...), *Aitzaga* (Antzuola'n...), *Atxaga* (Forua'n...), *Atxeta* (Elgeta'n, Orozko'ko Ibara'n...), *Arkaitzaga* (Igeldo'n...), *Ariaga* (Arasuri'n, Azpeitia'n, Amasa'n, Olabeza'en...), *Hariaga* (Sara'n...), *Arieta* (Donostia'n, Oyartzun'en, Amezketa'n, Beasain'en, Zegama'n, Amasa'n...), *Ariola* (Orbaizeta'n), *Arietagan* (Ayangiz'en...), *Aregi* (Eaurta'n, Orbara'n, Abaurégaina'n, Abaurépea'n...), *Harégi* (Gerezieta'n), *Aitzalde* (Albiztur'en...), *Aralde* (Astrain'en...), *Aitzarte* (Oyartzun'en...), *Aitzarte-aruzkoa*, *-bedama*, *-onuzkoa* (Érezil'en), *Atxarte* (Abadio'n...), *Askondo* (Mañaria'n...), *Atxondo* (Ondaró'a'n...), *Arondo* (Zerain'en, Zalgize'n, Murueta'n...), *Arondoa* (Bera'n...), *Atxuri* (Orozko'ko Ibara'n, Elgoibar'en), *Atxuritxo* (Elgoibar'en...), *Atxuriondo* (Bergara'n...), *Arizuria* (Larabetzua'n...), *Aribaltza* (Lumo'n...), *Aribaltzaga* (Oñati'n...), *Algori*, *-zar* (Oyartzun'en...), *Arigorieteta* (Zaldua'n...), *Arkaitzaundi* (Érezil'en...),

Añiandi (Gorotzika'n...), *Añandia* (Lezo'n...), *Añluz* (Abadio'n, Antzuola'n...), *Añluzea* (Amayur'en...), *Añmendi* (Erezil'en...), *Añbiltoa* (Elbetea'n...), *Añbilaga* (Nañbarñe'n, Irurita'n...), *Añrobi* (Abauñepea'n...), *Añgañea* (Arizkun'en...), *Añgañea* (Arñbendaritze'n), *Añgaingana* (Sara'n...), *Añigoiko* (Etxegoyen'en), *Añiguain* (Erñani'n...), *Añizabalaga* (Arñaitzeñi'n...), *Añizete-txiki*, *-aundi*, *-beñi* (Ataun'en...), *Añlepo* (Oyartzun'en...), *Añnaga* (Mungia'n...), *Añnabañe* (Getxo'n...), *Añmurio* (Ataun'en...), *Azkarai* (Gorðexola'n...), *Azkoñe*, *-txiki* (Aya'n), *Azkue* (Gipuzkoa'ko lbara'n, Itziar'en, Elgoibar'en...), *Aloska* (Ataun'en), *Buñkaitz-garaya*, *-berea* (Añayotz'en).

Basoak ugari Euskal-erian baziran; orain ez ainbeste. Etxen izenak erakusten digute aspaldiko aberastasun ura: *Bañutibasoa* (Kortezubi'n), *Basoko* (Gorðexola'n...), *Basabale* (Sondika'n...), *Basabañ* (Erañtzu'n...), *Basabe* (Gorðexola'n, Azpeitia'n, Galdakao'n, Aretxabaleta'n...), *Basabe-bañena*, *-goena*, *-saletxe* (Erezil'en), *Basabeuñutikoandia* (Etxano'n), *Basabeltz* (Bergara'n...), *Basobeltz* (Zarautz'en...), *Basabil*, *-ixlki* (Erezil'en), *Basetxe* (Amezketan...), *Basakoetxe* (Lañauri'n...), *Basakoetxeñ* (Bilbo'ko Lañaskitu'n...), *Basatze*, *-erñi* (Lañabetzua'n), *Basaurñbe* (Laudio'n...), *Basagoiti* (Durango'n...), *Basagoyen* (Andoain'en...), *Basaguren* (Otxandio'n, Abadio'n, Lañabetzua'n...), *Basalde* (Lekeitio'n...), *Basañe* (Azkoitia'n, Alkitza'n, Zarautz'en, Bergara'n, Mungia'n...), *Basañe-azpikoa*, *-garaikoa* (Beasain'en), *Oihanañt* (Iholdi'n...), *Oihanañtia* (Lañazabale'n, Askonbegi'n...), *Oihanañt* (Añast'en...), *Basatxueta* (Lañabetzua'n...), *Basazabal* (Alkitza'n, Bergara'n, Donostia'n...), *Basozabal* (Sondika'n, Kortezubi'n...), *Basozabal-bekoa*, *-beikoa* (Oñati'n), *Basozabal-etxebañi* (Mungia'n).

Mendien gerizpean ere badira etxeak: *Arana* (Abadio'n, Menagarai'n, Olabeza'n...), *Haran* (Beñauten...), *Aranburu* (Aizarna'n, Oyarzun'en, Gipuzkoa'ko Gaintza'n...), *Haranburu* (Lantabat'eko Donezteban'en...), *Aranaldea* (Arezo'n...), *Arangoiti* (Lumo'n...), *Aranguren* (Lañabetzua'n, Maroño'n...), *Araneder* (Oyarzun'en...), *Altzolaran* (Irun'en), *Altzuaran* (Elgeta'n), *Astizaran* (Añarian'en), *Goyaran* (Donostia'ko Zubietan), *Zurbaran* (Begoña'n), *Santuaran* (Itziar'en), *Landa* (Eskarotz'en, Galues'en, Bidangotze'n...), *Landa-erdikoa* (Muruetan), *Landaberea*, *Landagaraya* (Eratzu'n), *Landabeñoa* (Arizkun'en...), *Landaburu* (Luyando'n, Lemoa'n, Begoña'n...), *Landakoa* (Nañbarite'n, Gañzain'en...), *Landaldea* (Arizkun'en...), *Landalde* (Lemoa'n...), *Landaite* (Aldude'n...), *Landazabal* (Baranbio'n...), *Landeta* (Respalditza'n, Lemoa'n, Kortezubi'n...), *Landakoetxea* (Aranatz'en...), *Ordoki* (Ibargoiti'n, Beko-Uñaul'en, Garayoa'n...), *Ordokia* (Irurita'n...), *Ibaña* (Sada'n, Górdexola'n, Kexana'n, Erbi'n, Izoria'n...), *Ibañe* (Oyarzun'en...), *Ibañgarai*, *Ibañguti* (Górdexola'n), *Ibarguen* (Górdexolan, Izoria'n...), *Ibañgain*, *Ibañazpi* (Astiasu'n), *Ibañbeiti* (Ibañe'n...), *Ibañbuia* (Donegratzi'n...), *Bañetxe* (Gabiñan...), *Bañetxea* (Legoréta'n...), *Bañetxeguren* (Respalditza'n...), *Bañbara* (Laudio'n...), *Bañondo* (Zaratamo'n...), *Ibañondoa* (Nañbarite'n...).

Zuaitz, zugazno eta landarien izenezko etxe asko baditugu. Ona batzuek: *Aretxa* (Menagarai'n, Izoria'n, Respalditza'n, Kortezubi'n, Mungia'n...), *Aritzabalo* (Oyarzun'en...), *Aretxabala* (Menagarai'n, Izoria'n, Murga'n, Olabeza'n, Górdexola'n, Galdakao'n...), *Aretxaga* (Etxano'n...), *Arizpe* (Ayangiz'en...), *Harispea* (Beko-Naparroa'ko Azkarate'n...), *Arenzti* (Aba-

dio'n...), *Arizti* (Idiazabal'en, Aduna'n, Astiasu'n, Goizueta'n...), *Ariztiburu* (Oyartzun'en...), *Aritzaga* (Beizama'n), *Aristegi* (Gaírtzain'en...), *Aristizabal* (Irun'en...), *Harismendi* (Oses'en...), *Arizmendi* (Añazuri'n...), *Arizmendi-azpikoa*, —*gañekoa* (Zaldúa'n), *Arizmendi-beñi* (Amezketan), *Areztietia* (Ayangiz'en...), *Aretxeta* (Mendata'n...), *Amairuaretxeta* (Abadio'n), *Aritzabaleta* (Oyeregi'n...) *Ametxazuña* (Górdexola'n...), *Ametzaga* (Gueñes'en...), *Ametzaga-añekoa*, —*azpikoa*, —*bekoa*, —*garai*, —*goikoa* (Aretxabaleta'n), *Ametzola* (Bilbo'n...), *Amezketalañdi* (Aya'n), *Ametzkoñta* (Górdexola'n...), *Amezti* (Añayotz'en, Igeldo'n, Aya'n, Gabiria'n, Bèrgara'n, Andoain'en...), *Ameztegikua* (Lizara'aga'n), *Ameztoi* (Menaire'n...), *Ameztoyeta*, —*beñi* (Oyartzun'en), *Artadi* (Gantegitz'en, Ibañangelua'n...), *Artari-txulo* (Ataun'en), *Artegia* (Erbiti'n...), *Arteaga* (Zumaya'n, Altza'n, Añasate'n, Apatamonasterio'n, Getxo'n, Zerberio'n...), *Artebañena* (Gorotzika'n...), *Arteta* (Añasate'n...), *Artetxe* (Bèrmio'n...), *Artia* (Zestua'n...), *Artitxeta* (Mungia'n...), *Paguaga* (Oyartzun'en...), *Fagoaga* (Urdazuri'n...), *Pagadi* (Aya'n...), *Pagai* (Gorotzika'n...), *Pagaldegaraya* (Kanbo'n...), *Pagañte* (Sorabilla'n...), *Pagasondo* (Baranbio'n...), *Lizara'aga* (Berastegi'n, Astiasu'n, Oyartzun'en, Eñnani'n, Bera'n...), *Lizardi* (Eratzu'n, Uñnieta'n...), *Lizardi-txipia*, —*aundia* (Bera'n), *Lizardi* (Gaírtzain'en...), *Lizarburu* (Ataun'en...), *Lizara'ena* (Azpa'n...), *Lizargarate* (Oñati'n...), *Eloñiaga* (Kortezubi'n...), *Eloñdi* (Motriku'n...), *Eloñdia* (Añayotz'en...), *Eloñieta* (Astiasun'n...), *Eloñmendi* (Gipuzkoa'ko Gaintza'n, Donzteban'en...), *Eloñmendietxe* (Ataun'en), *Eloñdui* (Oñati'n...), *Aginaga* (Oyartzun'en...), *Agiñaga* (Alkitza'n, Irun'en...), *Agiñaga-bekoa*, —*goikoa* (Gazte-

lu'n), *Agiñaga-etxeberri* (Anoeta'n), *Agiñegi* (Érezil'en...), *Agiñazpi* (Astiasu'n...), *Agiña-saletxe* (Alkizta'n), *Agiñagalde* (Érezil'en...), *Aginazabal* (Lañaul'en...), *Agiñeta-berri*, —*zar* (Aya'n), *Aginetxe* (Azpeitia'n...), *Gorostadi* (Beñiatua'n...), *Gorostiaga* (Azkarate'n, Zumaya'n...), *Gorostarzu* (Azpeitia'n...), *Korostondo* (Otxandio'n...), *Gorostitza* (Laudio'n...), *Garatzana* (Sorhueta'n...), *Azkaña* (Lañabetzua'n...), *Azkañaga* (Zeanuri'n...), *Azkañdui* (Zaldua'n...), *Azkañeta* (Oñati'n...), *Azkañtza* (Gabiria'n...), *Astigaribia* (Motriku'n...), *Astigaranborda* (Irun'en...), *Gastigarrea* (Banka'n...), *Altza* (Aramaio'n...), *Altza-txiki* (Oyartzun'en...), *Altzaga* (Azpeitia'n, Erandio'n...), *Altzagarate*, *Altzaetxe* (Altzaga'n...), *Altzañate* (Amezketan...), *Altzañte* (Idiazabal'en...), *Alzat* (Gañalda'n, Orbaizeta'n...), *Altzate* (Lezo'n...), *Altzatsu* (Azpeitia'n...), *Altzeta* (Anzuola'n...), *Urategi* (Azkoitia'n...), *Urúzti* (Andoain'en...), *Urreaga* (Leaburu'n...), *Urreiztieta* (Motriku'n...), *Urrestaratzu* (Ataun'en...), *Urretxaga* (Ayangiz'en...), *Sagastia* (Beruete'n...), *Sagastizabal* (Beizama'n), *Sagañdia* (Zugañamurdi'n, Urrotz'en...), *Sagañdialdea* (Salmanton'en...), *Sagañdibeltza* (Gañtzain'en...), *Sagañdikoa* (Napañoa'ko Zubieta'n...), *Sagardoi* (Eskarotz'en, Aezkoa'ko Iriberrin...), *Sagañdiazpia* (Bera'n...), *Sagañmendi* (Andoain'en...), *Sagañondoa* (Gañtzain'en...), *Sañmeneta* (Aya'n...), *Sañminaga* (Goñdexola'n...), *Sagañtzatzu* (Oyartzun'en...), *Udariaga* (Elgeta'n...), *Madaria* (Goñdexola'n...), *Gaztañondoa* (Elbetea'n...), *Gaztañalde* (Zugañamurdi'n...), *Gaztañegi* (Oyartzun'en...), *Gaztañadi* (Sorabilla'n...), *Kastañitza* (Goñdexola'n...), *Moñkostegi* (Andoain'en...), *Gerezeta* (Beruete'n...), *Intxaurondo* (Berastegi'n, Lazkao'n...), *Urkia* (Añteta'n...), *Urkiza* (Zal-

dua'n...), *Urkidizar* (Astiasu'n...), *Sunhari* (Arást'en...), *Zugar* (Senpere'n...); *Otamendi* (Aíasate'n...), *Otamendi-bárena*, —*berí*, —*etxeberí* (Abalzisketa'n), *Otamendinea* (Lazkao'n...), *Otegi*, —*txo* (Érezil'en), *Otegienea* (Gerezietan...), *Otegienea* (Gipuzkoa'ko Gaintza'n...), *Otondo*, —*azpi* (Igeldo'n), *Otondoa* (Ératzu'n...), *Albitxo* (Górdexola'n...), *Albitxu* (Lazkao'n, Elgeta'n, Itxaso'n...), *Albitzu* (Legoréta'n, Érezil'en...), *Albitzuri* (Elgoibá'en, Amezketa'n...), *Albiztegi* (Elgeta'n, Alkitza'n...), *Itxaso* (Andoain'en...), *Intza* (Uñnietan...), *Inztegi-zabal* (Aíasate'n), *Itza* (Otxandio'n, Kexana'n, Menagarai'n...), *Itzeta* (Aya'n...), *Intxuste* (Otxagabia'n...), *Iñárea* (Irurita'n, Beintza-Labayen'en...), *Iñalea* (Naíbar'te'n...), *Iñaran* (Lekarotz'en...), *Iñaldea* (Gaítzain'en...), *Mimena* (Beotegi'n...), *Mimentza* (Lanteno'n...), *Isasi* (Baranbio'n, Respalditza'n, Górdexola'n...), *Isasti* (Oyártzun'en...), *Isastia* (Elizondo'n...), *Txara* (Arano'n...), *Arantzabe* (Albiztur'en...), *Arantzatzu* (Górdexola'n...), *Arantzamendi* (Motriku'n...), *Arantzatea* (Bera'n...), *Idazelaia* (Ératzu'n...), *Irabien* (Morga'n...), *Irabi-goikua*, —*azpi* (Baliaráin'en), *Irabá'en* (Itzal'en...), *Árdantza* (Zumaya'n, Bérnio'n, Etxegoyen'en...), *Beratzadi-berí*, —*zaía* (Zarautz'en), *Beratzaluze* (Deba'n...), *Beratzanea* (Lizáitza'n...), *Berátzena* (Elgeta'n...), *Laía* (Amuñio'n...), *Laíabe* (Izoria'n, Agiñiga'n, Laudio'n...), *Laíabea* (Legutio'n...), *Laíagoyen* (Beko-Napároa'ko Azkarate'n...), *Laíagoñia* (Górdexola'n...), *Laíako* (Érigoitia'n...), *Laíakoetxe* (Lasáre'n...), *Laíalde* (Irisaí'n...), *Laíaldea* (Irurita'n, Arizkun'en, Elizondo'n, Ératzu'n, Gaítzain'en, Lekarotz'en...), *Laíaldia* (Donibane Lohizun'en...), *Laíamendi* (Olague'n, Jutsi'n, Getaria'n...), *Laíamunua* (Lekarotz'en...), *Laíat* (Otxagabia'n...), *Laíatxuri*

(Arano'n...), *Lañazabal* (Laudio'n, Begoña'n...), *Lañeā* (Respalditza'n, Górdexola'n...), *Lañeburuia* (Kanbo'n...), *Lañegoyen* (Erátzu'n...), *Lañe-etxeberia* (Donibane Lohizun'en...), *Lañeta* (Amezketan, Forua'n...), *Lañetxipi* (Irun'en...), *Lañondo* (Itxasu'n, Ahatsa'n...), *Lañtxea*, — *maxteñ* (Lekarotz'en), *Almitze* (Bero-bi'n...), *Abarizketa-azpikoa*, — *garaikoa* (Beasain'en), *Azentzina* (Mungia'n...), *Idañeta* (Astiasu'n...), *Idañaga* (Azkoitia'n...), *Idañegia* (Napañoa'ko Zubietan...), *Idañdo* (Amiskutzeko Kamu'n...), *Idañazu* (Tolosa'n...), *Idañatxota* (Zizurkil'en...), *Garagañtza* (Oyartzun'en...), *Garagoñi* (Andoain'en...), *Garagañea* (Oronotz'en...).

Etxe batzuek bestien menpetasunean, bizitegiak izan baño lenago, egonak dira, beren izenak ageñtzen dutenez: *Asigañanboñda Agiñasaletxe*... Auetako askok etxe-nagusiarena galdu dute: *Abeletxe*, *Boñda*... Ori bera geñtatzen zaigu *Maisteñ* deituakin; baditugu *Maizteñ* (Gañde'n, Garayoa'n, Ariben, Gañalda'n, Oñbara'n, Oñbaizeta'n...), *Maistañena* (Nuin'en...), *Maisteñena* (Amayur'en, Elgoñiaga'n...), *Maiseteñteñteñ* (Osinaga'n...). Moñdotuak dauden baseñiai izen bat danai ematea sañitako gauza izan oi da; bakoitza banaitutzeko, *goikoa* esango zaio bati, *bekoa* bestiarri, *erñdikoa* ari, *azpikoa* oneri; oñelakoak ugari itzaldi onetan añtatu ditut.

Euskal-eriko uriak, erñaldeburu diranak eta Ebro ibai aldean daudenak kendu ezkeru, txikitxoak dira, naiz baseñidun, naiz pilotuak izan; elizen inguruetan bakarrik bizitegi-moñdoskak ikusi leikez, eta bizitegi auek, basetxeak bezela izenak dituzte, etxekuen jatoriko etxetarik añtuak askotan. Maiz eleizaren ezarñeran egoten da etxe oien eta urñbileko baseñien izenen etoñkuna: *Elizalde* (Elduayen'en, Zizurkil'en, Zuma-

ya'ko Artadi'n, Azpeitia'n, Andoain'en, Beigara'n, Aretxabaleta'n, Oñati'n, Ezkirotz'en, Garalda'n, Aria'n, Aezkoa'ko Iriberí'n...), *Elizaldetxo* (Azpeitia'n...), *Elaxaga* (Larabetzua'n.), *Elaxalde* (Beotegi'n, Aramayo'n, Orozko'ko Urgoiti'n, Arakaldo'n, Mañaria'n...), *Lezalde* (Lanteno'n...), *Elizalde* (Lekarotz'en, Elbetea'n, Elizondo'n, Arizkun'en, Arayotz'en, Ezkurá'n, Beintza-Labayen'en, Azkarate'n, Intza'n, Bera'n, Beruete'n, Donamaria'n...), *Elizaldia* (Ezpeleta'n, Askain'en...), *Elizauré* (Mutiloa'n...), *Elizazubia* (Lekarotz'en...), *Elizondo* (Zizurkil'en, Gipuzkoa'ko Ibañá'n, Andoain'en, Tolosa'n, Ataun'en, Aezkoa'ko Iriberí'n, Uztegi'n...), *Elizondoa* (Zugarámuñdi'n, Auritze'n...), *Elizondobefia* (Erátzu'n...), *Leskuren* (Gueñes'en...), *Elizamendia* (Gartzáin'en...), *Elexpiti* (Murueta'n...), *Elixabehere* (Luzaide'n...), *Elaxabe* (Aretxabaleta'n...), *Elizpuzua* (Betelu'n...), *Elizaburu* (Eauría'n...), *Elizburuaundia* (Uztegi'n...), *Elexpuru* (Beriatua'n...), *Elizegia* (Lekarotz'en...), *Eleizegi* (Amezketá'n, Alegi'n...), *Elizabide* (Maule'n...), *Elizabidia* (Kanbo'n...), *Elizaga* (Eugi'n...), *Elaxaga* (Zeanuri'n...), *Elizagarai* (Arbendaritze'n...), *Elizagarai* (Amezketá'n, Aretxabaleta'n, Bunuze'n...), *Elizagarate* (Andoain'en...), *Elaxoste* (Aramayo'n...), *Elaxoste-bekoa*, —*erdikoa* (Aretxabaleta'n). Eleizak badituzte etxaguntzak eleiz-gizonen bizitokiak diranak: *Elizetxea* (Narbaríe'n, Napaíoa'ko Gaintza'n, Napaíoa'ko Gaztelu'n, Ainhize Mondolose'n, Uhartehiri'n, Irurita'n, Erátzu'n, Elbetea'n, Oyeregi'n, Oronotz'en, Arayotz'en, Zugarámuñdi'n, Gartzáin'en...), *Apezarena* (Ustaritze'n, Garayoa'n, Oñio'n...), *Aphezarena* (Sara'n...), *Apezena* (Lantze'n, Etxaleku'n, Orokieta'n...), *Apezenea* (Mugiro'n, Arezo'n, Arano'n, Aranatz'en, Latasa'n, Bera'n, Doneztehane'n, Oitz'en,

Afayotz'en, Arizkun'en...), *Apezerena* (Zia'n...), *Apezenetxea* (Zozaya'n...), *Apezetxea* (Irurita'n, Leazkue'n...), *Apezanekua* (Érgoyena'ko Dorau'n...), *Abadene* (Mungia-Bakio bitartean...), *Abadetxea* (Amoroto'n...), *Abatetxe* (Ubidea'n, Elgoibar'en...), *Bikarioenea* (Oriyo'n...), *Bikarionea* (Lezaka'n...), *Bikarienea* (Goizueta'n...), *Bikarioetxe* (Ataun'en...), *Bikaritegi* (Donostia'ko Zubieta'n...), *Bikariozanañekoa* (Etxaŕi-Aranatz'en), *Bereteŕetxe* (Ainhize-Mondolose'n...), *Eŕetoretxea* (Lekarotz'en, Beizama'n...), *Eŕetoraenia* (Laŕazabale'n...), *Eŕetoranea* (Eratzu'n...), *Eŕtoŕnea* (Amenduze'n...), *Elizainzinea* (Arizkun'en...), *Elizaitzina* (Arueta'n...), *Kapelania* (Gaŕtzain'en...), *Koajutorenea* (Amezketan...), *Apaztegi* (Ezkioga'n...), *Apaiztegi* (Astigaŕaga'n, Alkitza'n...), *Apategi* (Aizaŕna'n...), *Apeztegi* (Ezpeleta'n, Anhauze'n, Oŕbara'n...), *Apaiztegia* (Berastegi'n...), *Apeztegia* (Eratzu'n, Gaŕalda'n, Atalo'n, Betelu'n, Bera'n, Eŕbiti'n, Narbaŕte'n...), *Apheztegia* (Sara'n...). Vinson'ek *Apheztegi* hauz-apezen bizitegia dala esaten du—*demeure de l'abbé (laïque...)* (1) —. Prantzia'ko euskaldunen artean *hauz-apeza* gure alkate edo ugaldunen antzeko agintari bat zan (2); noiz edo bein Vinson'en iritzia egiazkoa izatea baliteke; baña nik ikasi detanez *Apeztegi*'k Bidasoa'tik aruntz Bidasoa'tik onuntz bezela adierazo nai du geienetan. Eleizako mirabien etxeai deitzen zaiote:

(1) VINSON, *loc. cit.* 352 of.

(2) «Les Basques ne crurent pas mieux faire qu'en confiant la garde de leurs antiques libertés à l'autorité chargée du dépôt de leurs croyances religieuses. Cet usage de confier par délégation le pouvoir civil à l'abbé de la paroisse (*hauz-apeza*) passa tellement dans les mœurs du pays, que, même après la substitution des laïques aux ecclésiastiques, le nom d'*abbé* désigna l'officier civil jusqu'à l'édit de 1767. Aujourd'hui même, le nom de *hauz-apeza* est aussi souvent employé parmi les Basques que celui de «maire» (*major*) pour désigner l'officier civil».—*Recherches historiques sur le Pays Basque, par l'abbé P. HARISTOV. Bayonne-Paris, 1883, 18°. id. 134 of.*

Sakristaukua (Amoroto'n, Eloorio'n...), *Sakristabanekoa* (Unanua'n...), *Padafetxe* (Oñati'n...), *Seroetxea* (Gipuzkoa'ko Gaintza'n...), *Seroraetxea* (Eloorio'n...), *Serotegi* (Aduna'n, Aya'n, Aizarna'n...), *Serrotegia* (Nañbarite'n, Arizkun'en...), *Serorategi* (Mugere'n...), *Seroretegi* (Aizarnazabal'en...), *Seroretegia* (Gartzain'en, Azkarate'n, Añiba'n, Napañoa'ko Gaintza'n...), *Serorena* (Betelu'n...), *Seronenea* (Elizondo'n...), *Serorenea* (Donamaria'n, Nañbarite'n...). Eleiz-mirabe emakumeak egikizun aundiak zituzten lenago, ez eleiz-nagusietan bakarrik baita baselizetan ere; lekaimeak bezela bizi ziran.

Orain agertuko ditugun izen asko naiz baseñienak izan urietakoakin pilotuak joan bea'ko dute, ogibideak adierazten dituztenak batez ere; ugari dira onelakoak baita ere etxearen etorkizuna edo eza'kera erakusten dutenak. Ala deitzen diote: udalena danari edo izan danari *Konzeju-etxe* (Aizarnazabal'en .), *Erikoetxea* (Erätzu'n, Goizueta'n...), *Erikoetxe-beñi,-gibela,-zaña* (Elizondo'n), *Eña-baita* (Elgoriaga'n...), *Baleko-etxea* (Elizondo'n...); landeretxeari *Ospitalia* (Zugaramurdi'n, Amizkutse'ko Donemigel'en, Irisari'n...), *Ospitalenea* (Elizondo'n...); espetxeari *Kartzela-zaña* (Bilabona'n...); sendagilea bizi dan etxeari *Medikorena* (Oriyo'n...); sendakitegiari *Beko-Botika* (Oyartzun'en); ikastetxeari *Eskoletxea* (Zugaramurdi'n, Gartzain'en, Lekarotz'en...), *Eskolazaña* (Gartzain'en...); ikas-lariaren bizitegiari *Maestronekoa* (Etxari-Aranatz'en...), *Maestruenea* (Erätzu'n...), *Maistronea* (Irurita'n, Elbetea'n...), *Maistruarena* (Arizkun'en...), *Maistruenea* (Gartzain'en...), *Maistorena* (Egiareta'n...), *Maixuenea* (Gipuzkoa'ko Gaintza'n...), *Maiztuzaña* (Burgi'n), *Maistrutxonea* (Goizueta'n); jolastokiari *Bolaleku* (Ercizil'en), *Erebote-etxea* (Irurita'n);

enparantzan edo enparantza aldian ezaítzen dan bizilekuari *Plaza* (Zugarámuñdi'n, Almandotz'en...), *Plazaetxe* (Igeldo'n...), *Goiko-Plaza* (Laudio'n), *Plazabařena* (Aizarnazabal'en...); kalean edo kale-muturian dagonari *Kalea* (Gipuzkoako Gaintza'n...), *Kalebařena* (Luyando'n...), *Kařika* (Eaurita'n, Espartza'n, Urñieta'n...), *Kařikaburua* (Luzaide'n...), *Kařtoi* (Eřezil'en...), *Kantoikoa* (Idiazabal'en, Zumaya'n...); ařoztetxeari *Benta*, —*beřia*, —*zařea* (Gařtzain'en), *Bentabeři* (Nařbařte'n...), *Bentabeřia* (Ařayotz'en...), *Bentazařa* (Mugaire'n...), *Bentatxuri* (Otxandio'n...), *Ostatu* (Lekarotz'en...), *Ostatua* (Elbetea'n...), *Ostatuzařa* (Aya'n, Zorñotza'n...), *Ostatubeři* (Bera'n...), *Ostatuenea* (Goizueta'n...), *Beitikostatua* (Olague'n...); ařdangelari *Ardandegia* (Elizondo'n...), *Ařdandeginea* (Lezaka'n...), *Taberna-zař* (Azantza'n...), *Taberna-zařa* (Itziař'en...), *Taberna-zařea* (Zilbeti'n...); sagardoa egiten dan etxeari *Dolarea* (Beintza-Labayen'en, Zugarámuñdi'n, Amayur'en, Doneztebe'n, Nařbařte'n, Ařayotz'en, Arizkun'en...), *Dolarea*, *Dolagaraya*, *Dolantxea* (Irurita'n), *Dolaetxea* (Arizkun'en...), *Dolaretxe* (Begoña'n...), *Dolatxea*, *Dolatxe-etxebeři* (Elizondo'n), *Dolareta* (Ařayotz'en, Oronotz'en...), *Tolare* (Oyartzun'en...), *Tolarea* (Areso'n, Goizueta'n...), *Tolaretxea* (Elgořiaga'n...), *Tolareta* (Donamaria'n...); saleroritzako tokiari *Dendabeři* (Ataun'en Urñieta'n...), *Dendanea* (Lařaun'go Lekunbeři'n...); ĩuñ-ĩuñ jotzařaren bizitegiari *Tanborin* (Urřzainki'n...), *Danbolin* (Egiarēta'n, Uařte'n...), *Danboliñea* (Urōtz'en, Azantza'n...), *Danboliñenea* (Lantze'n, Elizondo'n...), *Danborinarena* (Gařalda'n...), *Danbolinzařanekoa* (Unanua'n...), *Danbolintxo* (Goizueta'n...), *Txanbolinea* (Urñieta'n...); ařilangileanari *Ařgina* (Espartza'

n...), *Argin*, — *berí* (Aya'n), *Árgingua* (Motríku'n...), *Árgintxoá* (Mendata'n...), *Árgiñano* (Arazuri'n...), *Árgintzano* (Lazkao'n...), *Árgindegi* (Érezil'en, Anqeta'n, Ezkioga'n, Érnani'n...), *Árgindeartetxe* (Gipuzkoa'ko Ibañá'n...), *Árgiñañekoa* (Etxari-Aranatz'en...), *Árgiñanea* (Érezil'en...), *Árginerena* (Bera'n, Ératzu'n, Elizondo'n, Elbetea'n...), *Árgiñene* (Oyartzun'en, Gautegitz'en...), *Árgiñena* (Oñati'n, Iantzi'n, Zolina'n...), *Árgiñenea* (Leaburu'n, Lekarotz'en, Iru-rita'n, Urdazuri'n, Erasun'en, Donamaria'n, Oronotz'en, Nañbañte'n...), *Árgiñarena* (Gañalda'n, Amayur'en...), *Árginerena* (Anozibañ'en, Arteta'n...), *Árgiñerena* (Napañoa'ko Zubieta'n...), *Árgintxobaita* (Bera'n...); zuarozkintzako lantegiari *Sutegi*, — *txiki* (Ataun'en), *Sutegia* (Urdazuri'n, Zugañamurdi'n, Elizondo'n, Lekarotz'en...), *Sutegizañ* (Goizueta'n...), *Suteigañea* [Iru-rita'n...), *Érmentegia* (Aezkoa'ko Iriberí'n...), *Érmentaldegi* (Oikiya'n...), *Rementaldegia* (Beintza-Labayen'en, Azkarate'n, Añiba'n, Betelu'n, Areso'n, Iantzi'n...), *Rementeriabaita* (Aranatz'en...), *Rementeriko* (Laudio'n...), *Érementari-zaña* (Zorñotza'n...), *Arotx* (Garayoa'n...), *Arotxa* (Mañeru'n, Olague'n...), *Arostegi* (Donegratzi'n, Abauregaina'n, Aezkoa'ko Iriberí'n...), *Arostegia* (Iru-rita'n, Araitz'en, Urdazuri'n, Bera'n...), *Aroztegia* (Ératzu'n, Lekarotz'en...), *Arozetxea* (Elizondo'n...), *Arotzena* (Latasa'n...), *Arotzarena* (Gañalda'n, Amayur'en, Napañoa'ko Zubieta'n, Azantza'n, Larunbe'n, Ératzu'n, Abauregaina'n...), *Arotzanea* (Orokietá'n, Beruete'n, Iabén'en...), *Arotzeneá* (Iru-rita'n, Elizondo'n, Añayotz'en, Urdazuri'n, Elbetea'n, Nañbañte'n, Mugiro'n, Oronotz'en, Oyeregi'n...), *Arotzenia* (Iantzi'n...), *Arotsenia* (Iatsu'n...), *Arotsaenia* (Lañauñ'go Lekunberí'n...); zurgiñen bizi-tokiari *Zurгина* (Garayoa'n...), *Zurgiñarena* (Itxa-

so'n...), *Zurgiñenea* (Arúitz'en, Irurita'n, Iruritzun'en...), *Aroztegi* (Lumo'n, Azpeitia'n...), *Arotzena* (Oyaritzun'en, Oñati'n...), *Arotzanea* (Beñobi'n...); zamañgiñenari *Zamañgin* (Ekai'n...), *Zamañgiñenea* (Arakil'ko Etxaren'en, Oderitz'en...), *Zamañgiñena* (Intza'n, Etxaleku'n...), *Zamañginena* (Beuntza'n...), *Zamañgilenea* (Elbetea'n, Irurita'n...); jostundegiari *Jostundegi* (Legoreta'n...), *Sastrekoea* (Napañoa'ko Zubietan'...), *Sasterenea* (Zugañamuñdi'n, Elizondo'n, Iruritan'...), *Sasterenea* (Urdazuri'n...), *Sastrenea* (Eratzu'n, Nañbañte'n...), *Sastrerena* (Ardaitz'en, Ziauritz'en...), *Sastrerearena* (Azantza'n, Garayoa'n, Oronotz'en...), *Sastrerabaita* (Bera'n...), *Sastrienia* (Lezakan'...), *Dendalgi* (Uñieta'n...), *Dendaritea* (Iruritan'...), *Dendarinea* (Ezkuña'n...), *Dendarienea* (Añayotz'en, Elizondo'n...); eta ala *Labari* (Izitz'en, Sañies'en...), *Labeaga* (Galdakao'n...), *Labegoikoea* (Erezil'en...), *Labalde* (Goizueta'n...), *Labekoea* (Aretxabaleta'n, Geñnika'n...), *Labekoba* (Luyando'n...), *Labekoetxea* (Irun'en...), *Labetxe*, —*txu* (Mungia'n), *Eulenea* (Uñieta'n...), *Euntxena* (Olondriz'en...), *Eunzelerena* (Arakil'ko Iribeñi'n...), *Zapatari* (Arano'n...), *Zapatagilenea* (Nañbañte'n, Irurita'n, Gañtzain'en, Aranatz'en, Goldaratz'en...), *Zapatariarena* (Betelu'n...), *Zapatarinea* (Ezkuña'n...), *Zapatariena* (Biurun'en...), *Zapatañerena* (Añteta'n...), *Barbetxe* (Añau'n...), *Barberenea* (Irurita'n, Elbetea'n, Amañyur'en, Urdazuri'en, Arizkun'en, Oronotz'en, Oyeregi'n...), *Barberania* (Ustaritze'n...), *Barberena* (Gelbentzu'n...), *Barberzañena* (Olague'n...), *Barberozañekoea* (Etxañi-Aranatz'en), *Barberñonea* (Elizondo'n...), *Arakiñenea* (Arano'n...), *Aragendegia* (Bera'n...), *Okinenea* (Eñratzu'n...), *Gasinea* (Gañtzain'en...), *Gasñenea* (Elizondo'n...), *Gupelategi* (Urda-

dazuri'n), *Teleria* (Luzaide'n, Areso'n, Nañbarfe'n...), *Telēri-azpikoa*, —*érdikoa* (Ataun'en...), *Teleginenea* (Areso'n...), *Teletxea* (Zugarāmurdi'n, Bera'n ..), *Zi-largiñenea* (Doneztebe'n...), *Auntzaina* (Luzaide'n...), *Albaiterakua* (Aulestia'n..), *Albaitarianekoa* (Etxaíi-Aranatz'en...), *Upain* (Oñati'n...), *Silerone*, *Auspakindegi*, *Txiribitilene* (Oyaítzun'en), *Kotxeroa-rena* (Zolina'n...), *Eskribanonea* (Astiasu'n...), *Es-kribauenea* (Mutiloa'n), *Lizenziaduenea* (Oriyo'n...), *Letrauuko* (Lekeitio'n...), *Almirantearena* (Garayoa'n...), (1), *Almirantenea* (Oriyo'n...), *Kapitanenea* (Érenderi'n...), *Zaldunarena* (Orikain'en, Eguaras'en...), *Alkatezañenekoa* (Unanue'n...). Oyaítzun'en kaleko etxēn izenak aldatzen dira etxeukuakin; ala eñi arñan lenago *Patxikane* zan bizitegia, *Peñminene* da gauñ, eta aspaldiko *Beko-Botika*'ri, *Don Felizene* orain deitzen zaio.

Érdel-jatofia duten izenak edestu ditut; naiz ez txukunak izan, egokiyak dira. Ala geñtatzen da, beste askoren arñean, Zizurkil'ko *Portxeta* baseñiakiñ. Izen au jakin-erazo ziran gizonari galdetu nion:—¿Etxe ori *arkupeduna* (atañpeduna) alda?—Bai, erantzun zuan arēk, *arkupe* oñmatuak baditu. Eta nerekkiko esan nuen: ¿Nundik eta nola etofñ ote zan Zizurkilañño *portxe* gaztelarēzko itza? Oriyo'n bada bizitegi bat *Portxetaenea* deitua; Zizurkil'ko *Portxeta*'tañen batek egiña izan liteke.

Garagañtza'n badira lau etxe *Kañtzelakoa*, *Korēo-koa*, *Portalekua* eta *Potxotxua* izendatuak. Gauñ Añasate'ko auzotegia dan eñi txiki ori, ¿uri añesiduna izan ote da noiz baiten? Alako itxura badu eta *Porta-*

(1) Napañoa'ko *almirantiak* ez ziran itxas-gizonak. Ikusi nere idazti *La vida civil y mercantil de los vascos a través de sus instituciones jurídicas. San Sebastián 1923, 77 or.*

Iekua eta *Potxotxua* izenak zêtasun ari ikutzen dutela dirudi.

Guda-geftaera ospatsuak euskal-etxêntzat izen be-riak ekañi dituzte: ala *Alkolea*, Motriku'n, *Troya*, Usurbi'en, *Sebastopol* Zumaya'n, Donostia'n Usurbi'en, Añasate'n, Tolosa'n, Alegi'n, Sokoa'n...; eñi oietan euskaldundua ageñzen da gaur itz ura: *Sagastipol* esaten diote.

Urufiko uri-buruen izenak dituzten etxeak badira: *Paris*, *Londres*, *Babilonia*, Usurbi'en; *Karakas*, *Zumaia*'n, eta abar.

Done-izenak dituztenak, batzuek bai beñepein, noiz baiten baselizak izanak dira noski: *San Prudentzio* (Getaria'n), *Santesteban*, *Santurtze*, *San Bizente* (Górdexola'n), *San Milan* (Zizurkil'en), *San Martin*, *San Juanzar* (Gatzaga'n), *Santa Klara* (Zumaya'n), *Santiago* (Irun'en, Donostia'n, Aya'n, Zumaya'n...); *Santiago* geienak ur értzean daude; Konpostela'ko bidien gañean zerbait ikasteko gauza ona izango da oñela izena duten bizitegien ezagutza.

Gizonen edo emakumien izenezko etxeak ere ba-dira: *Juantxe* (Eño'n), *Filipitxo* (Orotz-Betelu'n), *Txa-lot*, *Txantxot-Txañlot*, *Santxot XVI* gañen eunkadan— (Eugi'n), *Perutxo* (Arano'n), *Fñanziskotxo* (Nago-re'n), *Gilen* (Arakil'ko Etxeberi'n, Eauña'n), *Grégo-rio* (Izitz'en), *Juan Migel*, *Juan Esteban* (Uarte'n), *Juan Beltran* (Artieda'n), *Joakintxo* (Burgi'n), *Lorentx* (Auritze'n, Otxagabia'n), *Madalen* (Erigoiti'n), *Pas-kual* (Guesa'n), *Patxiko* (Zizur-aundi'n), *Plazida* (Sa-ra'n), *Txomintxiki* (Zestua'n), *Onpedro*, *Onñoman* (Burgi'n), *Donperu* (Gipuzkoa'ko Ibaña'n, Beizama'n), *Santxo Garde* (Ustarotz'en), *Santxoyeño* (Górdexola'n).

Sañitako gauza da Euskal-eñiko luñalde batzuetan

—Napaŕoa'n batez ere—iraslia edo etxekua zein dan etxearen izenak agertzea. Ez Napaŕoan bakaŕik, Prantzia'ko Euskal-Eŕian, Gipuzkoa'n eta Bizkaia'n ere bai, oŕelakoak baditugu, baña Bidasoa'tik onuntz urietan, ez baseŕietan; *Txominenea* edo *Antonenea* izendatuak mendiŕo bizitegi gutxi izango dira; Bidasoa eta Urumea'ko ubidêtan zenbatu liteke batzuek ala ere. Azkue gure Euskaltzainburu jakintsuak uste du gertatzen dala ori toki oietan etxeak pilotuak daukelako eta baseŕiai bezela izendatzea zaila dalako (1).

Izen oiek erakutsiko digute maiz etxearen jatorri zaŕa. ¿Zenbat Santxo eta Lope euskaldunak ote ditugu gaur? Txit gutxi; lenago ez, etxên izenak esaten dutenez: *Ansona* (Elizondo'n),—*Anso*, *Antxo* eta *Santxo* berdin dira—*Ansorena* (Astrain'en, Urŕasun'en, Burutain'en...), *Antxoenea* (Urnieta'n...), *Antxoenea* (Zozaya'n...), *Antxonea*, *Antxonezaŕea* (Lekarotz'en), *Txantxoreŕa* (Zubiri'n, Zia'n, Burutain'en...), *Txantxikonea* (Elizondo'n...), *Santxotenea* (Irun'en), *Santxorena* (Gulina'n...), *Santxoenea* (Ererenderi'n...), *Santxinea* (Elbetea'n...), *Santxena* (Bidangotze'n...), *Sansetenea* (Elbetea'n...), *Txantxonekoa* (Unanua'n), *Lope-enea* (Afaun'en...), *Lopena* (Zestua'n...), *Loperena* (Aŕe'n, Sarasate'n, Zia'n, Urŕasun'en, Eugi'n, Abauregaina'n, Aŕibe'n...), *Loperenea* (Aldatz'en...), *Lopitxena* (Etulain'en...), *Lopitxonea* (Aldatz'en...). Beste antziŕiako izen batzuek badauzkate etxeak: *lŕonena* (Ekai'n, Gulina'ko Agiŕiaga'n...), *Enekonea*

(1) «En la tierra de Sancho el Grande son relativamente pocas las casas que tienen nombres propios descriptivos, por ser compactos casi todos sus poblados y difciles por lo mismo de singular descripci3n; al paso que en otras regiones la dispersi3n de sus habitantes permite apreciar si est3n sobre el camino (*Bidegain*), bajo la peña (*Azpafen*), junto a la iglesia (*Elizondo*, *Eliziri*, *Eleizalde*), en la planicie de una vega (*Ibarzabal*), en la espesura de un acebedo (*Gorosaŕi*), de un encinal (*Artesaŕi*), de un hayedo (*Pagasaŕi*), etc., etcétera.» *Morfologia Vasca*, por RESURRECCI3N MARÍA DE AZKUE. Bilbao, 1925, 118 cr.

(Irurita'n...), *Erñantena* (Zilbeti'n...), *Erñantenea* (Luzaide'n...), *Erñantonea* (Elizondo'n...), *Tristatenea*, *Gastonea* (Arayotz'en); izengain edo izengain-sustrai zarak ere bai: *Peritzena* (Erzakkin'en...)—*Peritz* da Napañoa'ko len-lengo agerkaietan *Perez* gauřkoa—, *Semekonea* (Elizondo'n...)-*Semen'*dik dator *Jimenez*.

Ena edo *enea* atzizkiaren bitartez etxeko nagusi edo egoilearen izena agertzen da geienetan; aien ezizena ere bai askotan: *Kojoenea*, *Momutzenea*, *Motzarena*...; edo beren ogibidearena: *Argiñena*, *Arotzarena*, *Zamargiñena*...; jatoriko bizitegiarena bai ta ere: *Ituriotzenea*, *Otegienea*, *Iturburuena*... Nagusi batek etxe bi baditu, biak izen berdiña eukitzea gertatu liteke: Aritzu'ko *Mitxeřtxerena*'ren jabeak Olague'n erosi zuten etxe bat: *Mitxeřtxerena* esaten diote oneri ere.

Gure *ena* edo *enea*, *enia* da Prantzia'ko euskaldunentzat: *Joanoenia*, *Eskeřenia*, *Harřietenia* (Donibane Lohizun'en), *Bausenia* (Kanbo'n), *Indianoenia* (Askain'en), *Morokurenia* (Lařesoro'n), *Bidařtenia* (Ezpeleta'n), *Barřerania* (Uztariřze'n), *Iribarřnia* (Azparne'n), *Indařtenia* (Anhauze'n), *Ezpondaenia* (Oses'en), *Peřořipienia* (Donibane Garazi'n), *Arotsenia* (Jatsu'n), *Arbelenia* (Eiheralare'n), *Beřokenia* (Gerezieta'n), *Mitxtotenia* (Garoze'n)... Luchaire'n iritziz *enia* Lapurdi'n esaten dute; beste Prantzia'ko euskal-luraldetan *baita* da atzizki aren ordekua (1). Nik jakin detanez Lapurdi'n eta Bidasoa'ren eřtzean dauden napař-eri batzuetan darabilte *baita*. Donibane Lohizun'go kale mutur batian arđangela bat dago; alde batetik idazkun au dauka: *Nun dago Piarřño-baita?*; eta bestetik au:

(1) «*Enia* est surtout répandu dans le Labourd. D'autres régions se servent de *baita* «chez», mais parfois aussi ces deux postpositions sont concurremment usitées dans une même localité».—*Études sur les idiomes pyrénéens de la région française*, par ACHILLE LUCHAIRE.—Paris, 1879, 153 or.

Emen dago Piariño-baita. Piariño'ren ardangela ori ospatsua izan bear du Donibane'n. Badira an *Urđin-baita*, *Uríkixo-baita*, *Eleizalde-baita* eta abar; eta Naparóan, *Panpaña-baita*, *Maritxo-baita*... Bera'n, *Morón-baita*, *Otxoteko-baita*... Lezaka'n *Ameka-baita*, *Pablo-baita*... Donestebe'n. *Baita'k*, etxe adierazi nai du, L. L. Bonaparte'k esaten duanaz (1).

Eri askotan *ena*, *enea*, *enia* atzizkien ordaingoa *koa*, *kua* edo *gua* izaten da: *Benturakoa*, *Sufaokua*, *Pepetxikikoa*, *Ankurkua* (Antzuola'n), *Anpodokua*, *Argingua* (Motriku'n), *Golpenekua*, *Lárgonekua*, *Txiñintxonenekua* (Getaria'n), *Txokolarokoa* (Legatzpia'n), *Kantoikoa* (Idiazabal'en, Zumaya'n), *Beñondokua*, *Baltxongua*, *Josemartingua*, *Kalengua* (Elgeta'n), *Murígikoa* (Urúña'n), *Justenekua*, *Albaiterakua* (Aulestia'n)... Etxari-Aranatz eta Ergoyena'n onelako izen asko dira: *Martxonekoa*, *Beñaeneko*, *Juantxonekoa*, *Láftenekoa*, *Txarítxenekoa* (Etxari'n), *Etxebeñikoa*, *Txomiñenekua* (Lizarabengoa'n), *Sandonekua*, *Dorabañenekua*, *Aldonekua* (Unanue'n), *Zarbeñenekua*, *Ameztegikua* (Lizaraga'n), *Apezanekua*, *Peñkixanekua* (Dorau'n).

Etxearen izena aldakaitza izaten da; Oyarzun'go kaleko gertaketa ez da maizkoa; noiz baiten jatofiko izena galdu gabe beria artzen du etxeak etxe kuaren izengoitifik. Ona ikasbide batzuek.

Arasate'ko *Mendi-azpikoa* baseñari *Taulero* esaten diote. ¿Badakizute zergatik? Etxe oren azkeneko nagusiaren aitona ipui asko zekiena zan eta edeslari guztiz yayua: *Fabulero* ezizenez ipiñi zioten bere urteideak; gizon onen semea *Tablero* izan da danentzat eta biloba *Taulero*; eta bizitegiak izengoiti abek artu

(1) Ikusi LUCHAIRE, op. cit. 159 or.

ditu; *Fabulero* lenbizi, *Tablero* geroago, *Taulero* oraiñ.

Arasate'n beñtan, Garagañtza'ko auzotegian, *Inz-tegi-zabal* etxea dago; eun urte gutxigorabera izango dira an gizon zerbait arduragabe bat bizi zala; mendira joan zan beñ ikatzkintzara eta sasi gañean bere txamara utzi zuben; eta lanean ibili zan bitartean auntz batek ukoñde bat jan zion. Orduñtik *Manga* deitu zioten eta *Mangena* etxeari.

Aizaña'ko baseñtar batek geiegitxo edan zuen noski ta dinbidanba bazijoan alzuen eran etxe aldera; alako batian erori zan eta oinkada bat ere eziñ emanik zegoen. Noñbaitzuek joan ziran ari jaikitzen laguntzera eta auetako batek galdetu zion:—¿Ze? ¿zu ere ala katñe alzabiltza? *Katñe* esaten zaio gizon aren bizitegiari *Irabide* izendatua.

Gazteiz'ko igespidetik Prantzira zijoazen Napoleón'en gudalariak, *Zubikua* Antzuola'ko baseñan egaña zutela aitoñtu zuten; etxeakoandre zañak esnea eskeñi zien; zuñt on bat eranda gero gudamutil aietako batek geyago eskatu zuen kiñuak egiñaz eta *plus encore* esanaz; eta atxuak erantzun zion:—¿*Ankuñ*? Prantzesai emoteko emondakua be naikua dok. *Ankuñkua* da orduñtik baseñiaren izena.

Gatzaga'go *Lakitegi-txiki* eta *Olaun-bekoa* etxeai, *Tranpena* eta *Txoriyena* esaten diote, *Tranpa* eta *Txoriya* izengoitiz beñtako gizonak izan zituztelako; eta beragatik Tolosa'ko *Ilarañtzu*'ri, *Aldaba*; Murueta'ko *Beaskoetxe*'ri, *Txikeñena*; Yuñeta'ko *Ibaiondo*'ri, *Kakatza*; Zizuñkiñ'ko *Ilarañtxota*'ri, *Motzane* eta abar.

Amaitzeko garaia ba da. Asieran esan dedana beriztuko det emen: arǵaltxoa irudiko zaitzuela itzaldi au; epaitu nazazue asmo onagatik, nere arǵegi makalagatik ez. Erein ditudan azi aleak luǵ oparoan zildu litekeanak dira; nik *ekin* det; *jaǵai* dezala ni baño trébeagoa danen batek, Aita Lhande'n gogamen eder au aztu gabe: euskaldunen egiazko mazmañoa bere etxearen izena da; onek esaten du dana: antziñatasuna, lana, zindotasuna (1).

ETXEGARAI'TAR BONIFAZIO.

(1) «Le orai blason du Basque c'est le nom de sa maison: cela dit tout: antiquité, labeur, honneur...» LHANDÉ, op. cit. XXV or.